

I. fejezet

A koronavírus-válság újszerűsége és kezelésének első eredményei: az ösztönző állam mint válságkezelő

Bevezetés

A 2020 első negyedében Magyarországra is áttérjedő új típusú koronavírus-járvány számos új kihívás elé állította a gazdasági szereplőket. Új időszámítás kezdődött, s nem tudhatjuk, meddig tart. Fejezetünkben a Covid-19-járvány első hulláma által felölelt időszak kapcsolódó kihívásait és az állami válságkezelés eredményeit elemezzük.

Az immár egy évtizedes múltra visszatekintő, együttműködésen és ösztönzésen alapuló magyar gazdasági modell a korábbi fenntarthatatlan adóssággeneráló növekedési szerkezetet gyökeresen átalakítva olyan növekedési pályán való haladás feltételeit teremtette meg, amely a fenntartható felzárkózás folyamatát hosszú távon alapozza meg. Az elért gazdasági-társadalmi eredmények megőrzése 2020-ban kulcskérdéssé vált, amit a globális koronavírus-járvánnyal terhelt válságidőszak erősen hátráltat. A váratlan, Kínából induló és a 2008–2009. évi pénzügyi-gazdasági válságtól eltérő természetű 2020-as koronavírus-válság mind globális, mind nemzetállami szinten hatékony válaszokat tesz szükségessé.

A tét tehát óriási (világegészségügyi, társadalmi, gazdasági, pénzügyi stb.), és az eddigi történelmi tapasztalatoknál sokkal komplexebb, hiszen az emberi élet és létfeltételek megőrzésének, valamint a gazdasági rendszer működőképessége fenntartásának, illetve több területen a gazdaság újraindításának kettős feladata vár megoldásra. Az állam megkérdőjelezhetetlenül szükséges felelősségteljes szerepvállalása középpontba került.

Fejezetünkben áttekintjük a 2020. évi koronavírus-válság előtti évtizedben elért és megőrzendő gazdasági eredményeket. Ezt követően a jelenlegi válság gazdasági élet területeire begyűrűző hatásmechanizmusát elemezzük az állam és a piac összhangjának megvalósulása szempontjából. Végül hazánknak az úriparban mint perspektivikus és válságálló iparágban azonosítható lehetőségeit tekintjük át az ösztönző állami szerepvállalás szempontjából.

A koronavírus-válság újszerűsége

A hazai gazdaság a koronavírusjárvány előtti időszakban

Mielőtt bemutatnánk a járvány kitörésének a gazdaságra gyakorolt hatásait, röviden összefoglaljuk azokat a gazdaságpolitikai szemléleteket és fordulatokat, amelyek a magyar gazdaság fejlődését 2010 óta növekvő pályára állították. Gazdaságunk növekedési üteme 2 százalékponttal meghaladta az Európai Unióét, s ezt kiegyensúlyozott költségvetéssel, csökkenő államadóssággal, valamint új munkahelyek teremtésével, gyakorlatilag teljes foglalkoztatottság mellett érte el.

2019-ben megerősítést nyert, hogy a hét éve tartó sikeres növekedési és felzárkózási folyamat erőforrásait a sokkellenálló képesség és a versenyképesség növelésére szükséges fordítani, amelyek a fenntartható felzárkózás két sarokköveként egymást erősítő hatást fejtenek ki. Magyarország a 2010 óta sikeres stabilizációs és növekedési fordulat eredményeként megerősödött, így ezen eredmények megőrzése érdekében egyre inkább a külső környezet változásaira való felkészülés került a hazai növekedésfókuszú gazdaságpolitikai gondolkodás középpontjába, amely a leghatékonyabban célzott eszközök megalkotásával és alkalmazásával valósítható meg.¹ A 2008–2009. évi nagy pénzügyi válság (NPV) 2013-ig tartó és eredményesnek bizonyult kezelése kedvező talajt teremtett a fellendülés lehetőségeinek a kihasználására. A válságmenedzsment és az állami-köz-pénzügyi modellváltás olyan racionális közgazdasági elvekre épített, amelyek a hét éve tartó konjunktúra időszakában is helytállónak bizonyultak.

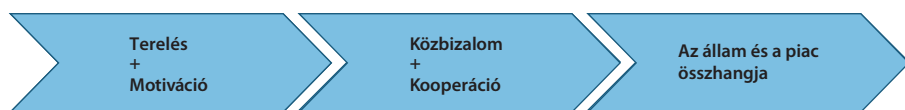
A hatékony ösztönzést és a gazdasági szereplők kooperatív válaszát az a korábban – 2010-től kezdődően – megvalósított strukturális átalakításokkal jellemezhető állami szemléletváltás tette lehetővé, amely a magyar gazdaságot fenntartható növekedési pályára állította. A 2008-ban kirobbant globális pénzügyi válság legfontosabb tapasztalata szerint azok az országok tudtak gyorsabban és kevesebb veszteséggel kikerülni a válságból, amelyek azt megelőzően egyensúlyhoz közeli költségvetési politikát folytattak, és államadósságuk finanszírozása stabil lábakon állt.²

Új intézményi és szabályozási környezetben, a növekedés támogatása mellett a fékek és ellensúlyok egészséges – a gazdasági szereplők számára mégsem terhes, és okos kockázatvállalást lehetővé tevő –, kooperatív koordinációs mechanizmusokon alapuló rendszere jött létre. A koordinációs mechanizmusok vonatkozásában Polányi Károly által megalkotott modell továbbfejlesztésének eredményeképpen megállapítható, hogy az ösztönző

¹ Parragh Bianka: Az állam és a piac közötti összhang rendszertana és gazdasági hatásai Magyarországon. In Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. 21–103.

² Domokos László: *Válság- vagy változásmenedzsment?* (58. Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Állami Számvevőszék, 2020b.

magyar állammodellben az állami és a piaci koordináció egysége jött létre.³ E kooperatív és ösztönző állammodellben az együttműködés bizalmon alapuló feltételrendszere hozzájárult az államműködés korábbinál fejlettebb, magasabb minőségi szintre emeléséhez. E minőségi változás a jól irányított állam felé vezető út fontos mérföldkövének tekinthető, amelyen haladva fokozatosan beépültek a közszféra és a magánszféra működési rendszerébe az innovatív és együttműködésre törekvő állammodell nélkülözhetetlen elemei, amelyek egy irányba, az állam és a piac közötti összhang megteremtése felé mutatnak: a terelő és motiváló állami szemlélet; a bizalmon alapuló együttműködés; a kooperatív és szabálykövető magatartás; az adózói attitűdváltás; az integritásalapú gondolkodás; az állami felelősségvállalás; a fenntartható közpénzügyek; a fegyelmezett költségvetés; az új jogi intézményrendszer; a közpénzköltség hármas követelményrendszere (szabályszerűség, célszerűség, eredményesség); a kiszámítható és innovatív ösztönző monetáris politika; a fogyasztásközpontú és teljesítményorientált adórendszer (1. ábra).

1. ábra: Az ösztönző állammodell megteremtette az állam és a piac közötti összhangot. Az ösztönző állammodell kulcselemei

Forrás: Parragh (2019) i. m. alapján a szerzők szerkesztése

Az elmúlt tíz év magyar állammodelljének eredményességét megerősíti visszatekintve az a tanulság is, miszerint „a gazdaságtörténeti tények azt mutatják, hogy az elmúlt 200 évben kizárólag azok az országok voltak sikeresek, amelyek az állam és a piac képességeit, eszközeit jól hangolták össze az élet minden területén, de különösen a gazdaságpolitikában”.⁴ Hazánkban így a 2010-től racionális közgazdasági döntéseken alapuló hatékony állami szerepvállalás a gazdaságpolitikai ágak szintjén is szemléletváltással párosuló innovatív szerepfelfogásban öltött testet. A két fő gazdaságpolitikai ág szintjén a vállalati és a lakossági szereplők körében egyaránt fiskális és monetáris politikai reformok valósultak meg, ahogyan más területeken is további reformok és fordulatok történtek, amelyeket az 1. táblázat szemléltet. Megállapítható, hogy a fordulatoknak köszönhetően erős, stabil állapotban érte gazdaságunkat a válság.

³ Polányi Károly koordinációs mechanizmusok modelljének továbbfejlesztéséről és az állam és a piac összhangján alapuló ösztönző, kooperatív magyar állammodellről 2019-ben végeztünk átfogó kutatást, amit az itt hivatkozott tanulmánykötetünkben publikáltunk. A koordinációs mechanizmusokról lásd részletesen: Parragh (2019) i. m.

⁴ Matolcsy György: *Fejlesztő állam és bővülő piac*. *Növekedés.hu*, 2020a.

1. táblázat: A magyar gazdaságot új pályára helyező fordulatok

	Fordulat	Mutató	2010	2019
1.	Munkaerőpiaci	Foglalkoztatás	3,7 m fő	4,5 m fő
2.	Adórendszer	Forgalmi adók előtérbe helyezése	✗	✓
3.	Motivációs	Marginális adók mértéke	64,1%	44,1%
4.	Államháztartási	Költségvetési hiány	-4,4%	-2,1%
5.	Államadósság	Bruttó államadósság	80,6 %	66,4%
6.	Túlzottdeficit-eljárás (EDP)	EDP-eljárás alól való kikerülés	✗	✓
7.	Monetáris politikai	Alapkamat	6%	0,9%
8.	Hitelezési	Vállalati hitelállomány éves változása	-2,5%	14%
9.	Háztartások devizahitele	Háztartási devizahitelek aránya	65%	0%
10.	MNB-mérleg	MNB-mérleg a GDP arányában	37,2%	26,4%
11.	Növekedési	Reál-GDP-növekedés	0,7%	4,9%
12.	Felzárkózási	EU-átlagot meghaladó növekedési ütem	✗	✓

Forrás: MNB-adatok alapján a szerzők szerkesztése. A kiinduló ábrát lásd: Matolcsy (2019) i. m.

A tizenkét fordulat három pilléren nyugszik:

- 1. pillér: fiskális fordulat: folyamatosan csökkenő államadósság, tartósan alacsony hiány, túlzottdeficit-eljárás alóli kikerülés, adóreform, motivációs fordulat;
- 2. pillér: monetáris politikai fordulat: alapkamat csökkentése, hitelezés felfutása, devizahitelek kivezetése, MNB-mérleg zsugorodása;
- 3. pillér: növekedési fordulat: átlagosan 3,5 százalék feletti GDP-növekedés, foglalkoztatás bővülése, felzárkózás újraindítása.

Kulcskérdéssé vált az eddigi gazdasági eredmények megőrzése, ami a nemzetközi környezet változása közepette további kihívások elé állítja a gazdaságpolitikai döntéshozókat, és a jövőben is rugalmas alkalmazkodást, gyors és helyes reakciót kíván valamennyi gazdasági szereplőtől. E gondolatkörben a tízéves magyar modell értékrendjéből természetesen következik az *állami felelősségvállalás*.

A nemzetgazdasági versenyképesség meghatározó eleme a monetáris és fiskális politika közötti összhang megléte, támogató hatása, amely körben a támogató és felelős fiskális politika szerepe nélkülözhetetlen.⁵ A fiskális politika a nemzetgazdasági versenyképességet a stabilitás feltételeinek megteremtésével jó irányban befolyásolhatja. A magyar költségvetés a rendszerváltást követő 25 évben általában nem segítette elő a fenntartható növekedést, aminek legfőbb oka, hogy a költségvetés nem volt képes eleget tenni a stabilitás követelményeinek.⁶

⁵ Egyre több jegybank – Fed, EKB – emeli ki a támogató fiskális politikai környezet tradicionálisan fontos szerepét a tartós és fenntartható gazdasági stabilitás megvalósítási folyamatában.

⁶ Ádám János – Berta Dávid – Lovas Zsolt – P. Kiss Gábor: A fiskális politika hatása a gazdasági teljesítményre. In Palotai Dániel – Virág Barnabás (szerk.): *Versenyképesség és növekedés*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2016. 573–617.

A két fő gazdaságpolitikai ág válság kitörése esetén betöltendő szerepét a gazdaságtörténeti tapasztalatok alapján ismerjük:

- A *fiskális politika* gazdasági stabilitásban, fenntartható fejlődésben és versenyképesség-fokozásban betöltött szerepe alapján a világgazdasági folyamatok kedvezőtlenebbé válása esetén is hozzájárulhat mind a gazdasági eredmények, mind a társadalmi felemelkedésben és a közjó megteremtésében elért eredmények megőrzéséhez.
- A *monetáris politika* az elsődleges mandátumának teljesítésén túl, a pénzügyi stabilitás fenntartását követően a gazdaságpolitika terén vállalt mandátumából következően elősegítheti a gazdasági eredmények minél teljesebb megőrzését és a közjó területén elért sikerek továbbvitelét. A monetáris politika a proaktív és innovatív pénzügyi-gazdasági szerepvállalás mentén járulhat hozzá Magyarország stabilitásának megőrzéséhez.⁷

A nemzetközi folyamatok megváltozása rugalmas alkalmazkodást és körültekintő felkészülést kíván a gazdaságpolitikai döntéshozóktól, ahogy az elmúlt évtizedben életre hívott magyar modelltől is. Olyan hatékony válaszreakció szükséges, amely egyidejűleg támogatja a rugalmas alkalmazkodást és tartja szem előtt azokat az országspecifikus tényezőket, amelyek rövid, közép- és hosszú távon is alakítják a magyar gazdaság sokkelenálló képességét és a nemzetgazdasági versenyképesség fenntartását, illetve erősítését.

2019-ben bizonyossá vált, hogy a globális nemzetközi folyamatok hatása közepette kell Magyarországnak mint kicsi és nyitott gazdasággal rendelkező országnak megőriznie az elért gazdasági-társadalmi eredményeket. Tekintettel az elmúlt évtizedben megvalósult tizenkét – korábbiakban részletezett – fordulatra, valószínűsíthető volt, hogy a 2008–2009. évi pénzügyi-gazdasági válságtól eltérően elsődlegesen nem pénzügyi területről, hanem a reálgazdaság irányából jöhetnek nehézségek, amelyek a pénzügyi területekre is áterjedhetnek. Az ezzel kapcsolatos azonosított potenciális 12+1 veszélyforrás a következő volt:⁸

- az USA és Kína között zajló kereskedelmi háború;
- Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépése, mint „hard brexit”;
- az olasz gazdaság sérülékenységből adódó megoldatlan olasz problémák;
- ciklikus és strukturális tényezőkből adódóan gyengélkedő német gazdaság;
- régiókn erős német kitettség (a régió legnagyobb befektetője Németország);
- magas magyar gazdasági nyitottság;
- a keleti nyitás eredményeinek veszélybe kerülése;

⁷ A Magyar Nemzeti Bank a monetáris politika meghatározójaként és megvalósítójaként a 2013-as jegybanki szemléletváltás keretében új irányt képvisel. A kibővített jegybanki eszköztár és a célzott intézkedések alkalmazásával rugalmas, támogató és gazdaságösztönző monetáris politikai keretrendszer alakított. Lásd bővebben a monetáris politikai szemléletváltásról: Parragh Bianka: Monetáris hitviták. A megváltozott jegybanki szerepfelfogás eredményei. *Pénzügyi Szemle*, 62. (2017), 2. 234–250.

⁸ Matolcsy György: *Magyar Modell 2.0*. (57. Közgazdász-vándorgyűlés, Nyíregyháza, 2019. szeptember 6.) Magyar Nemzeti Bank, 2019.

- leszűkült globális monetáris politikai mozgástér;
- jegybanki mérlegek és alapkamatok alakulása;
- fiskális koordináció hiánya Európában;
- feltörekvő piaci kockázatok, török fejlemények;
- Irán mint geopolitikai kockázat;
- a klímaváltozás gazdasági költségei;
- közgazdaságtani összefüggések megváltozása.

Jóllehet a világ gazdaság egén gyülekező felhők jelei a fenti 12+1 pontban megmutatkoztak, a jelenlegi járványhelyzetre mégsem lehetett számítani. 2020-ban a gazdaságpolitika ismét több fronton is jelentős kihívásokkal nézett szembe, amelyek a következők: a Covid-19-válság és az abból következő gazdasági válság kezelése; átmenet a fenntartható gazdasághoz: környezeti és társadalmi fenntarthatóság; növekvő eladósodás kezelése.⁹

A következőkben az új globális krízist előidéző új típusú koronavírus-járvány (Covid-19) jellemzőit és hatásmechanizmusát elemezzük.

Az új globális krízis természetrajza

A koronavírus-krízis általános jellemző vonásai

A 2007–2008-ban kitört nagy pénzügyi válság (NPV) után a koronavírus okozta újabb globális krízis (Covid-19) több jellemzője lényegesen eltér az előbbi krízisétől. Az NPV a pénzügyi rendszer elégtelen működésének – a pénzügyi buborékoknak, a hitelezési korlátoknak, a tervezett kockázatvállalási lehetőségeknek – volt a következménye. A pénzügyi válságot gazdasági, majd szociális válság követte. Az új sokkhatást, *a világműködés átmeneti lelassulását a gazdaságon kívüli természeti tényezők az emberen keresztül okozták*. A nemzetközi egészségügyi válságot szociális, majd gazdasági recesszió követi, ami az előző válságtól eltérő irányú változási folyamatot jelent, és – az emberi élet védelme miatt – a korábbiánál összetettebb válságkezelést igényel.

A NPV rombolásai, a munkanélküliség növekedése, a bizalomvesztés *fokozatosan* jelentek meg a társadalom életében. Ezzel szemben a *Covid-19-válság hatásai váratlanul, hirtelen érték az emberiséget és a világ gazdaságát*; a járvány terjedésének megakadályozása érdekében az országok többségében a háztartások, a fogyasztók, a munkavállalók és a munkaadók tömegei szinte egy időben kerültek karanténba. Mi is egyetértünk azzal a véleménnyel, hogy a második krízisben *meghatározó jelentőségű az időtényező sürgető szerepe*.¹⁰

⁹ Matolcsy György: *Milyen évtizedben hajózunk? 2020–2030*. (Közgazdász Vándorgyűlés, Budapest, 2020b. szeptember 24–25.) Magyar Nemzeti Bank, 2020b.

¹⁰ Hardi Zsuzsanna – Szapáry György: *Koronavírus járvány és a szekuláris stagnálás*. Magyar Nemzeti Bank, 2020.

Fontos különbség az is, hogy – a globális hálózatokon keresztül – a Covid-19 *a világ minden régiója és országa, de különösen a legszegényebb fejlődő országok számára jelent súlyos veszélyt és bizonytalanságot*, jöllehet az úgynevezett szimmetrikus válság egyes régiókat és országokat kevésbé, másokat jobban érint. Ezzel szemben a NPV kedvezőtlen hatása elsősorban a fejlett európai országokban, illetve azokban jelentkezett, ahol mélyebb volt a pénzügyi globalizációban való részvétel, és sérülékenyebb a pénz- és tőkepiac.

A Covid-19-krízis e főbb jellemző vonásainak tükrében – a nagyobb gazdasági visszaesés és a pénzügyi összeomlás elkerülése érdekében – *határozott és gyors, koordinált és erős irányításra van szükség* az egészségügy, a kormányzat, az üzleti szféra és a társadalmi élet minden területen. *Költségvetési szempontból* így 2020-ban a koronavírus-járvány hatására – részben belső átcsoportosítással, részben a hiány növelésével – meg kell növelni az egészségügyi és a gazdasági célú kiadásokat.¹¹ Segítő kezet és gyors támogatást elsősorban azoknak a szervezeteknek és személyeknek indokolt nyújtani, akik kihullhatnak a szélesre nyílt réseken. A gazdaság újraindításának és a foglalkoztatottság visszaállításának a feladata olyan nagy kihívást jelent, hogy még a NPV utáni válságkezelést is jóval meghaladóan indokolt

- egyfelől alkalmazni a rövid távú költségvetési és monetáris politikai eszközök teljes tárházát;
- másfelől támaszkodni a közép- és hosszú távú sokoldalú előrejelzésekből kiinduló, a reális jövő építését megalapozó stratégiai programok megvalósítására.

Megjegyezzük, hogy az Állami Számvevőszék mint a legfőbb ellenőrző intézmény tanácsadói tevékenységének előtérbe kerülése a koronavírus-járvány időszakában kiemelt jelentőséggel bír – ténylegesen hozzájárulva a fenntartható jó kormányzás támogatásához.¹² A költségvetési és makrogazdasági folyamatok elemzését és értékelését kiemelve, e költségvetési véleményezést segítő, a Költségvetési Tanács részére készített elemzések, valamint egyéb, kiemelt makrogazdasági vagy költségvetési jelentőségű folyamatokról nyilvánosságra hozott elemzések tartoznak ide.¹³

A válság hatásmechanizmusa

A Covid-19 hatásmechanizmusának széles körben elindult elemzői vizsgálata a betegszám alakulásának modellezésétől a mikroökonómiai felméréseken és a hosszú,

¹¹ Kovács Árpád: *Válság... no de mekkora és meddig? A magyar gazdaság és államháztartás kilátásai 2020-ban és utána.* (Soproni Pénzügyi Napok, 2020. október 1–2.) Sopron, Soproni Egyetem, 2020.

¹² Az Állami Számvevőszék széles körű ellenőrzési és tanácsadó tevékenysége öt nagy fókuszterületre irányul: költségvetési és makrogazdasági folyamatok elemzése és értékelése; számviteli rend ellenőrzése; nemzeti vagyonnal való gazdálkodás és a pénzügyi gazdálkodás ellenőrzése; korrupciós veszélyek ellen védettséget biztosító integritásszemlélet fejlesztése és megszilárdítása; teljesítmény-ellenőrzés.

¹³ Domokos László: *Tájékoztató az Állami Számvevőszék 2019. évi szakmai tevékenységéről és beszámoló az intézmény működéséről az Országgyűlés részére.* Állami Számvevőszék, 2020a.

múltbeli adatsorok elemzésén keresztül a makrogazdasági indikátoregyüttesek értékeléséig terjed.¹⁴

Az alkalmazott megközelítések e gazdag gyűjteményéből a makrogazdasági indikátorok felhasználásán keresztül két szempont szerint összegezzük a válság potenciális gazdasági és pénzügyi hatásait. Az egyik a gazdasági reálfolyamatokra,¹⁵ a másik a pénzügyi folyamatokra¹⁶ fókuszál. A két eltérő, ugyanakkor összetartozó és kiegészítő szemléletet a 2. táblázat illusztrálja.

2. táblázat: A válság potenciális gazdasági és pénzügyi hatásai

Mechanizmusok	Transzmissziós csatornák			
	Kereslet (Közvetlen)	Pénzügyi piacok (Közvetett)	Kínálat (Közvetlen)	Jövedelmi hatások (Közvetett)
Reálfolyamatok	Aggregált kereslet, megtakarítás	Pénzpiacok, sokkok	Kínálati teljesítmény, gazdasági növekedés	Foglalkoztatás, keresetek
Pénzügyi folyamatok	Háztartási jövedelem, megtakarítás	Import és export alakulása	Belföldi és nemzetközi beszállítások	Keresetek, termelékenység

Forrás: a szerzők szerkesztése

A kereslet vonatkozásában a reálfolyamatokat érintően az egyik legnagyobb hatás az aggregált kereslet csökkenése. Ezen belül a háztartások áru- és szolgáltatások iránti keresletének nagysága és szerkezete – a kezdeti pánik jellegű élelmiszer-vásárlások után – jelentősen csökken, és változik a jövedelmi és foglalkoztatási helyzet, valamint a jövő bizonytalanságának érzete következtében. A Carola Binder¹⁷ által az USA-beli fogyasztók körében végzett kérdőíves felmérés például arra az eredményre jutott, hogy a válaszadók 28 százaléka nem tervez utazást, és döntő többségük a járvány miatt magasabb inflációra is számít. A lakossági és vállalati beruházási kereslet szintén érezhetően mérséklődik.

A pénzügyi folyamatok oldalán a háztartások rendelkezésére álló jövedelem csökken, ami a fogyasztás és a megtakarítás mérséklődését eredményezi. Ezzel kapcsolatban kiemelt feladatként jelentkezik, hogy a krízis – elsősorban a foglalkoztatási lehetőségek elvesztése és szűkülése miatt – az átlagosnál jobban érinti az alacsonyabb jövedelmű lakossági rétegeket. (E kihívásra válaszolva például az angol kormány irányelveket tett közzé arról, hogyan lehet felismerni a veszélyeztetett személyeket és családokat, tájé-

¹⁴ Lásd például: Abel Brodeur – David M. Gray – Anik Islam – Suraiya Jabeen Bhuiyan: *A Literature Review of the Economics of COVID-19*. (IZA Discussion Papers 13411.) Bonn, Institute of Labor Economics, 2020.

¹⁵ Philipp Carlsson-Szlezak – Martin Reeves – Paul Swartz: *Understanding the economic shock of coronavirus*. *Harvard Business Review*, 2020. március 27.; Philip Carlsson-Szlezak – Martin Reeves – Paul Swartz: *What coronavirus could mean for the global economy*. *Harvard Business Review*, 2020. március 3.

¹⁶ Richard Baldwin: *Keeping the lights on: Economic medicine for a medical shock*. *VoxEU.org*, 2020. március 13.

¹⁷ Carola Binder: Coronavirus fears and macroeconomic expectations. *Review of Economics and Statistics*, 102. (2020), 4. 721–730.

koztatást adni róluk, valamint a helyzetük javításának a lehetőségeiről.) Túllépve ezen a fontos aktualitáson, e kihívás egyben ráerősítést jelent annak a globális hiányosságnak, illetve megoldásának a fontosságára, amit az igazságosabb jövedelemelosztás követelése napjainkban egyre határozottabban fémjelez.

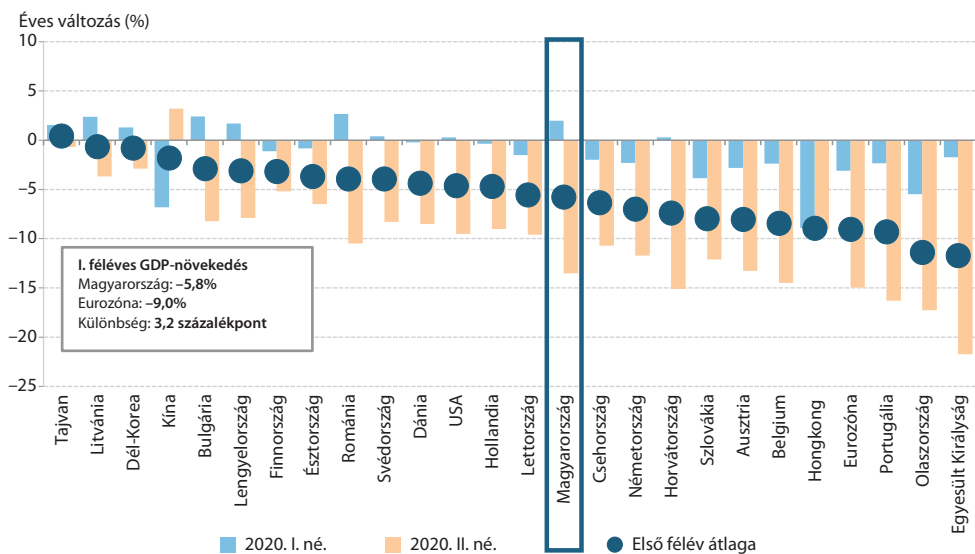
A válság második transzmissziós csatornája – a reálfolyamatok esetében – a pénzügyi piacok hatását közvetíti a reálgazdaság felé. Ez a hatás elsősorban a háztartások pénzügyi vagyonának alakulásában és a megtakarítások színvonalában nyilvánul meg. De olyan pénzpiaci mozgások formájában is, mint a tőzsdei árfolyamok és a hosszú lejáratú állampapírok hozamainak a csökkenése, amelyre a koronavírus-járvány megjelenése után az USA, az eurózóna, Kína és Dél-Korea bőségesen szolgál példával. E pénzpiaci indikátorok egyben fontos jelzőszámai a globális likviditás igen változékonnyá vált alakulásának is. A kedvezőtlen pénzpiaci hatások mérséklése érdekében a kormányok és a jegybankok nagyarányú válság- és eszközvásárlási programokat valósítanak meg, amelyek az I. és II. világháborús évekhez hasonló mértékben növelik az állami részvétel szerepét és arányát. Az IMF szerint ebben az évben a gazdag országok az együttes GDP-jük 17 százalékának megfelelő kölcsönrel finanszírozzák a 4,2 trillió USA-dollárnyi kiadásait és adóelengedéseiket a gazdaság működtetése érdekében. Továbbá az USA-ban, Nagy-Britanniában, az eurózónában és Japánban a központi bankok 3,7 trillió USA-dollár pénztartalékot képeztek 2020-ban, amelyek döntő része az államadóssággal kapcsolatos, és jelzi az ösztönzési szándékot. Ez a pénzáradat nagy kockázatot jelent a jövő szempontjából, és hosszú távra szólóan meghatározza az állam és az üzleti szféra együttműködését az adósság menedzselésében.

A *pénzügyi folyamatok* vonatkozásában a második transzmissziós csatorna szerepét csak leszűkítetten, a háztartások alacsonyabb jövedelmének az importra gyakorolt hatására korlátozva vesszük többnyire figyelembe. E hatás együtt jár az import iránti kereslet csökkentésével, ami viszont a világ többi részének a jövedelemcsökkenésén keresztül a globális export mérséklődését is eredményezi. Ez a globális hatásmechanizmus elsősorban a nyitott és kis méretű gazdaságokat érinti kedvezőtlenül.

A *kínálat* vonatkozásában a harmadik transzmissziós csatorna az *országok gazdasági teljesítményének nagyarányú visszaeséséről* tájékoztat (2. ábra). A közép-kelet-európai régióban kisebb mértékben csökkent a GDP, mint a nagyobb gazdaságokban: Magyarországon –13,6, Szlovákiában –12,2, Csehországban –11, Romániában –10,5, Bulgáriában –8,2, Lengyelországban –7,9 százalékos GDP-visszaesés következett be.

Mindazonáltal az Amerikai Egyesült Államokban 9,5 százalékkal zsugorodott, míg Kínában 3,2 százalékkal bővült a gazdasági teljesítmény 2020 második negyedévében.¹⁸ Mindezen adatok ismeretében megállapítható, hogy Magyarország a „középmezőnyben” helyezkedik el.

¹⁸ Megjegyezzük, hogy a legfrissebb statisztikai adatok szerint a kínai gazdasági növekedés 2020 harmadik negyedévében 4,9 százalékos bővülést mutat.

2. ábra: Egyes gazdaságok GDP-változása

Megjegyzés: Szezonálisan és naptárhatással igazított adatok alapján. Hollandia csak naptárhatással, Szlovákia csak szezonálisan igazítva. 2020. augusztus 31-i állapot szerint elérhető adatok alapján.

Forrás: Eurostat, nemzeti statisztikai hivatalok adatai alapján, Magyar Nemzeti Bank: [Inflációs jelentés, 2020. szeptember](#). 2020, 28.

E globális súlyos negatív hatás az emberi életet veszélyeztető fertőzés terjedésének lefékezése érdekében a *termelési folyamatok teljes vagy részleges leállításának* a következménye, ami egyúttal a foglalkoztatás teljes vagy jelentős átmeneti visszaesésével (létszámleépítés, ideiglenes leállás, munkaidő-csökkentés, részmunkaidőben foglalkoztatás, fizetés nélküli szabadság) jár együtt.

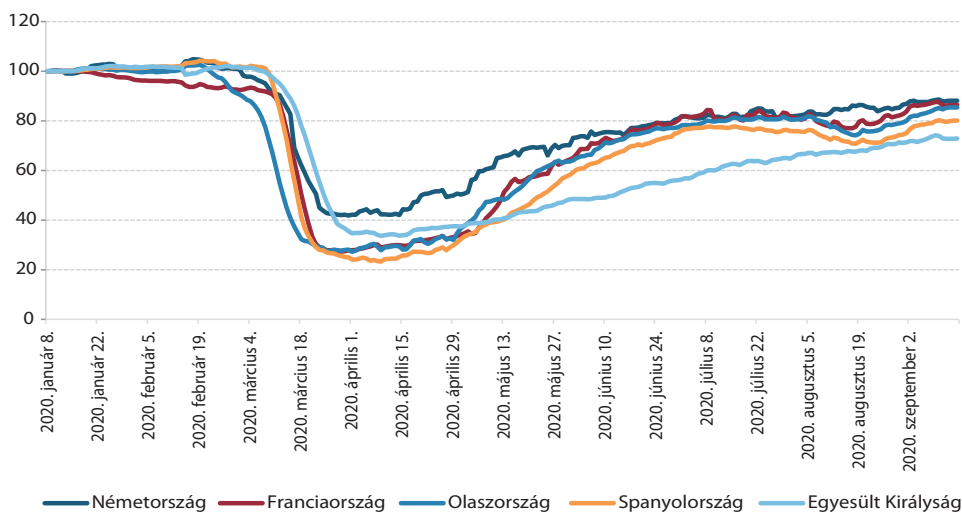
A *kínálati teljesítményt* továbbá két másik fontos körülmény is mérsékli. Az egyik a háztartási kereslet nagyságának és szerkezetének a válság hatására történő megváltozása, amelyből adódóan a gyors kínálati alkalmazkodáshoz a termelővállalati és szolgáltatási szférákban nem voltak meg sem a piaci információs, sem a szervezési feltételek. A másik meghatározó körülmény – a pénzügyi folyamatok szempontjából is – a kialakult belső és külső *termelési láncok* működésének az akadozása, esetleg a megszakadása, illetve velejáróan annak a mérlegelése, vajon célszerű-e az ellátási láncok visszahozatala egy adott országba és így a külföldi beszállítóktól való függőség csökkentése.

Miközben a 2020. évi koronavírus-válság hatásmechanizmusának reálgazdasági elemzése az érintett folyamatok szerkezetére fókuszál, a jövedelmi folyamatok követése pedig a jövedelemoldali GDP nagyságára, a jövedelemtulajdonosok (munkaadók és munkavállalók) jövedelmi arányaira, valamint a keresetek nagyságára is figyelmeztet.

A jelenlegi krízis hatásmechanizmusával kapcsolatban végül megjegyezzük, hogy az ismert kilábalási forgatókönyvek közül a legoptimistább V alakú felépülés esélyeit

csökkenti egyrészt – a foglalkoztatáson keresztül – a személyek közti távoltartás különféle formákban való fenntartásának a követelménye, másrészt az egészségügyi rendszer működésében fellépő hiányosságok, harmadrészt a koronavírus-járvány második hullámával járó bizonytalanság fennmaradása. E körülmények nem teszik lehetővé, hogy megvalósuljon a V alakú felépülés, amely az 1918–19. évi spanyolnáthát, az 1968. évi hongkongi influenzát és a 2003. évi SARS kitörését követte.

Itt megjegyezzük, hogy célszerű e válságidőszakban a magas frekvenciájú gazdasági aktivitásra utaló adatok szoros monitorozása, amely a kilábalás időigényét és a gazdasági teljesítmény várható szintjét jelezheti előre (3. ábra).

3. ábra: A Bloomberg valós idejű aktivitási indikátorainak alakulása

Forrás: Bloomberg Economics adatai alapján a Magyar Nemzeti Bank: [Inflációs Jelentés, 2020. szeptember. 29. 2020. 29.](#)

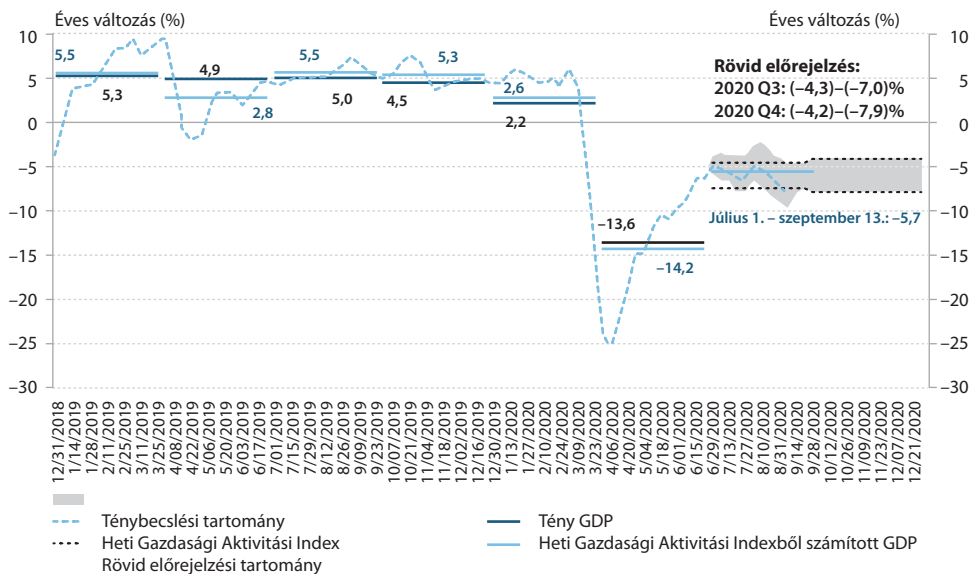
A fenti makroadatok alapján megállapítható, hogy a lezárások feloldásával a gazdaságok növekedésnek indultak, azonban a mélypontot követő kilábalás dinamikája csökkent, és a válság előtti szinthez képest 10-20 százalékkal alacsonyabb lehet a német, a francia, az olasz és a spanyol gazdaság kibocsátása. A brit gazdasági aktivitás a járványra adott lassú és késleltetett reakció miatt a válság előtti szint 65 százalékát érheti csak el.

Kutatásunk módszertana kapcsán fontosnak tartjuk ismertetni megközelítésünk két szemléleti sajátosságát:

- a makrogazdasági folyamatok alakulásának szoros nyomon követését támogató *heti gazdasági aktivitási indikátorok*¹⁹ és
- a vállalatok működési sajátosságait és aktuális helyzetképét prezentáló *vállalati felmérések* és széles körű valós idejű *vállalati tapasztalatok*

¹⁹ Magyar Nemzeti Bank, Pénzügyminisztérium, Központi Statisztikai Hivatal.

párhuzamos monitorozásának jelentőségét, amit elemzésünk során érvényesítünk. A jegybank heti gazdasági aktivitási indexét a gazdasági növekedéssel együttvéve alább ábrázoljuk (4. ábra).

4. ábra: A Magyar Nemzeti Bank heti gazdasági aktivitási indexének alakulása

Forrás: MNB, 2020

A vállalatok működési sajátosságairól és aktuális helyzetképéről a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara az állami döntéshozatal széles bázison nyugvó megalapozásának támogatásához gyakorlatilag első kézből rendelkezik hiteles információkkal. A 2020. március 10-i miniszterelnöki felkérésre korábban nem tapasztalt nagyságú merítéssel elsőként végzett Magyarországon a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mintegy 15 ezer vállalat válaszain alapuló felmérést, amely kutatássorozattá válva ma is folyamatos visszacsatolást ad az aktuális vállalati helyzetképről.²⁰ Az állami válságintézkedések értékelésekor – kiemelten az állam és a piac összhangját illetően – támaszkodni kívánunk e vállalati kutatási eredményekre is.

²⁰ 2020. március 10-én a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdasági Évnyitó rendezvényének fókuszát a koronavírus-járvány várható hatásai és az ezzel összefüggő gazdasági-társadalmi kihívások és kilátások adták. A kutatási eredményeket folyamatos frissítés mellett publikálta az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézete. MKIK GVI: [A hazai vállalkozások koronavírus gazdasági hatásaival kapcsolatos percepciói, 2020. 03. 24.](#) Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2020a.

A kiemelt fontosságú életvédelmi intézkedések hazánkban

A koronavírus-járvány kitörése által okozott rendkívüli helyzetben egyszerre kellett megoldani az egészségügyi védekezés és a gazdaságvédelem feladatát. Ezek közül először az első feladattal kapcsolatos teljesítményt tekintjük át röviden.

A cselekvő, gyors állami járványügyi intézkedésekkel a járvány első hullámában sikerült ellaposítani a fertőzőtségi görbét, és így elkerülni az egészségügyi rendszer összeomlását. Az alaptörvényből eredő kötelezettség alapján a kormány időben hirdetett ki veszélyhelyzetet az országban. Jóllehet a felhatalmazási törvényt – jogállamisági oldalról – sok belföldi és külföldi kritika érte, a támadások túlpolitizáltak voltak: a kormány – ígéretével összhangban – a súlyos veszélyhelyzet végén az Országgyűlésnek visszaadta a felhatalmazást.

A megvalósított sokoldalú intézkedések (a főbb intézkedéseket lásd az 1. mellékletben) közül megemlítjük, hogy

- három hét alatt felépült a kiskunhalasi mobil járványkórház;
- az egészségügyi kormányzat kórházi ágyakat szabadított fel a vírussal fertőzöttek ápolására;
- biztosították az egészségügyi dolgozók védettségét, a kórházak több napra elegendő védőfelszerelés-tartalékkal rendelkeztek és
- a hatékony együttműködésen alapuló kapcsolatoknak köszönhetően sikerült minden szükséges eszközt beszerezni: a Külügyminisztérium adatközlése szerint 2020. június 12-ig 144 millió db maszk, további 72 millió db védőfelszerelés, csaknem 10 ezer db lélegeztetőgép, 2,4 millió db koronavírusteszt, valamint 850 ezer db gyógyszer érkezett Magyarországra.

Fontos megjegyezni azt is, hogy megkezdődött a hazai fejlesztésű lélegeztetőgépek gyártása, valamint a koronavírus-vakcina hazai fejlesztése is.

Kiemelkedő jelentőségű hazai kutatási eredmény, hogy a Covid-19-betegségben szenvedő betegek számára a hazai Richter Nyrt. gyógyszeripari vállalat új gyógyszert fejlesztett ki. A magyar Remdesivir nevű gyógyszerkészítmény klinikai tesztelése a Debreceni Egyetemen 2020. októberben kezdődött.

Magyarország a koronavírus-válság első hullámának kezelésében a legeredményesebben védekező országok közé tartozik: 100 ezer főre vetítve alacsonyabb volt a járványban elhunytak száma, mint Belgiumban, az Egyesült Királyságban, Svédországban és Hollandiában (lásd táblázatot).

A koronavírus-járványban elhunytak száma 100 ezer főre vetítve (2020. 06. 12.)

Ország	Elhunytak száma (100 ezer főre)
Belgium	84
Egyesült Királyság	62
Svédország	47
Hollandia	35
Ausztria	8
Románia	4
Magyarország	6

Forrás: COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU). 2020.

A válságkezelés hatékonyságát jelzi az is, hogy az új és aktív fertőzöttek száma fokozatosan csökkent. A koronavírus-válság 2020 őszén elkezdődött második hullámának elején ezek az indikátorok már emelkednek.

A koronavírus-válság gazdasági hatásai

Keresleti transzmissziós csatorna

A válság előtti három évben a belföldi felhasználás – 2017-ben 5,8, 2018-ban 7,1, 2019-ben 6,0 százalékkal – kiemelkedő ütemben nőtt. Ezen belül a háztartások tényleges fogyasztása az egyes években 4,4, 4,5, illetve 4,2 százalékkal, a bruttó állóeszköz-felhalmozás pedig 19,7, 16,4, illetve 12,2 százalékkal emelkedett.

E dinamikus növekedés folytatódott – ha mérsékeltebben is – 2020 első negyedében az előző évhez képest: a háztartások fogyasztása 3,6 százalékkal, a belföldi felhasználás összesen 3,9 százalékkal nőtt, a beruházások nagysága azonban már 4,1 százalékkal csökkent. A zuhanás a második negyedévben történt. A teljes belföldi felhasználás –6,5, a háztartások fogyasztása –8,4, a beruházásoké pedig –10,9 százalékkal csökkent, amit a 3. táblázat szemléltet. A háztartások fogyasztásának alakulására valamelyest kedvezően hatott, hogy a második negyedévben a természetbeni juttatások kevésbé csökkentek, mint a háztartási fogyasztási kiadások.

3. táblázat: A GDP végső felhasználásának volumenindexei (2020)

	2020		
	I. negyedév	II. negyedév	I. félév
Háztartások fogyasztási kiadása	104,6	91,7	98,0
Természetbeni társadalmi juttatás a kormányzattól	98,9	89,8	94,2
Természetbeni társadalmi juttatás a nonprofit intézményektől	102,6	98,3	100,4
Háztartások tényleges fogyasztása	103,6	91,6	97,5
Közösségi fogyasztás	99,6	103,5	101,6
Végső fogyasztás összesen	103,0	93,3	98,0
Bruttó állóeszköz-felhalmozás	95,9	89,1	91,8
Bruttó felhalmozás összesen	106,7	93,9	99,6
Belföldi felhasználás összesen	103,9	93,5	98,4

Megjegyzés: 2015. évi átlagáron, előző év azonos időszaka = 100 százalék.

Forrás: [KSH-adatok](#) alapján a szerzők szerkesztése

A koronavírus-járvány végső felhasználásra gyakorolt hatását a 2008–2009. évi NPV hatásaival összevetve megállapítható, hogy a három kiemelt indikátor közül a háztartások fogyasztásának a visszaesése 2020-ban közel 3 százalékponttal, a beruházásoké közel 5 százalékponttal nagyobb, a teljes belföldi felhasználásé pedig 6,7 százalékponttal kisebb volt, mint 2009 második negyedében.

A háztartások fogyasztási kiadásával kapcsolatban fontos annak ismerete is, hogyan alakult a csökkenés a termékek tartóssága szerint (4. táblázat).

4. táblázat: A háztartások fogyasztási kiadásainak alakulása a termékek tartóssága szerint (folyó áron, millió Ft)

Időszak	Tartós termék	Féltartós termék	Nem tartós termék	Szolgáltatás	Hazai fogyasztási kiadás
2019. I. negyedév	402 975	370 992	2 072 861	2 592 456	5 439 284
2019. II. negyedév	428 051	522 81	2 421 089	2 575 228	5 947 049
2019. I. félév	831 026	893 673	4 493 950	5 167 684	11 386 333
2020. I. negyedév	446 664 (+)	375 586 (+)	2 336 929 (+)	2 718 722 (+)	5 877 901 (+)
2020. II. negyedév	400 040 (-)	461 747 (-)	2 443 145 (+)	2 029 045 (-)	5 333 977 (-)
2020. I. félév	846 704 (+)	837 333 (-)	4 780 074 (+)	4 747 767 (-)	11 211 878 (-)

Forrás: KSH: Magyarország 2019

A háztartási kiadások tartóssági szerkezetében 2020 első negyedévében még folytatódott a növekedés, valamelyest a nem tartós termékek esetében még a második negyedévben is. A tartós termékek vásárlására azonban a lakosság már kismértékben, de a féltartós termékekre (431,9 milliárd forinttal) és a szolgáltatásokra (546,2 milliárd forinttal) nagymértékben költött kevesebbet a második negyedévben, mint az előző évben. Ennek hatása már nemcsak a lakosság életkörülményei miatt, de a gazdasági növekedés szempontjából is jelentős.

Hasonlóan összetett kedvezőtlen hatással jár, hogy a nemzetgazdasági beruházások volumene – a KSH adatai szerint – 9,9 százalékkal tovább csökkent 2020 második negyedévében az előző évhez képest. A csökkenés a nagy súlyt képviselő feldolgozóiparban 10 százalékkal, az ingatlanügyletek területén 2 százalékkal, a szállítás, raktározás ágban 9,6 százalékkal, a kereskedelem és gépjárműjavításban 12,5 százalékkal, a közigazgatás, védelem; kötelező társadalombiztosítás területén pedig a legnagyobb, 28,6 százalékkal volt. Megállapítható tehát, hogy a költségvetési szervezetek beruházásai – elsősorban az uniós projektek mérsékeltebb volta következtében – nagyobb mértékben csökkentek, mint a vállalati beruházások.

A következőkben *pénzügyi folyamatok* aspektusában tekintjük át a koronavírus hatásainak transzmissziós mechanizmusait.

Pénzügyi piacok transzmissziós csatornája – a védekezés magyar pénzügyi modellje

A járvánnyal kapcsolatos sokoldalú védekezés és pénzügyi forrásainak megteremtése három fő irányban szolgálta a lakosság és a gazdaság érdekeit. Közülük az egyik – különösen a járvány elején – *a sürgős egészségvédelmi intézkedések meghozatala volt a költségvetési döntések és támogatások keretében*, amelyre elsősorban a költségvetési tartalékok nyújtottak lehetőséget.

A gazdaságvédelmi akcióterv válságkezelésben betöltött szerepe

Másik fő irányként 2020. április elején a kormány gazdaságvédelmi akciótervet állított össze, hogy átsegítse az országot – beleértve a lakosságot és a vállalatokat – a tornyosuló nehézségeken. A három szakaszból álló akcióterv szerint 663 milliárd forint kerül a járványügyi és 1345 milliárd a gazdaságvédelmi és újraindítási alapba.²¹

Az akcióterv a következő öt fő területre koncentrált:

- a munkahelymegőrzés,
- a munkahelyteremtés,
- a kiemelt ágazatok gazdasági eredményei,
- a vállalkozások finanszírozása,
- a családok és nyugdíjasok védelme.

A célokra rendelkezésre álló pénzügyi források nagysága mintegy 9-10 ezer milliárd forint között lesz a 2020–2022 években. Ez a jelentős összeg az éves GDP 18-20 százalékának felel meg.²²

2020-ra az éves keret előirányzata mintegy 6100 milliárd forint volt. A kamat- és tőkefizetési moratórium²³ mintegy 3600 milliárd forint keretet tesz elérhetővé a vállalatok és a lakosság számára, a felülről nyitott munkahelyvédelmi bértámogatás kerete 195 milliárd forint, a kutatás-fejlesztésben dolgozók 40 százalékos bérkiegészítésére pedig 32 milliárd forint áll rendelkezésre. Ezeken túlmenően az adócsökkentések és az adminisztrációegyszerűsítések mintegy 300 milliárd forint könnyítést jelentenek a gazdaság számára, ideértve a szociális hozzájárulási adó 2 százalékos csökkentését is. A gazdaságvédelmi akcióterv keretében a mikro-, kis- és középvállalkozásoknak, valamint a nagyvállalkozásoknak a munkahely megtartására és újak létrehozására, a hatékonyság növelésére pályázati támogatási programok indultak 100 milliárd forintos kerettel, amely bővíthető.²⁴

A gazdaságvédelmi akcióterv eredményeként – a becslések szerint – mintegy 1,2 millió munkavállaló kapott az országban kormányzati segítséget a munkahelye megmen-

²¹ 2020. április 4-i adatok és bejelentés alapján. Forrás: www.kormany.hu.

²² Finanszírozási szempontból az Állami Számvevőszék felhívja a figyelmet elemzésében arra, hogy az Európai Unióból Érkező Járvány Elleni Támogatások Alapjába 2020. június végéig nem érkezett uniós támogatás, a járvány elleni védekezéshez szükséges forrásokat a magyar kormány teljes mértékben a hazai költségvetésből fedezte. Lásd Lajó Adrienn (szerk.): *Járványhelyzet és munkaerőpiac. A járványhelyzettel összefüggő gazdaságvédelmi akcióterv munkaerőpiacra gyakorolt hatásai*. Állami Számvevőszék, 2020.

²³ Nagy Tamás és Virág Barnabás álláspontja szerint a koronavírus-járvány első hullámával szembeni védekezés egyik legfontosabb lépése a moratórium bevezetése volt, amellyel kapcsolatban felhívják a figyelmet a kedvező makrogazdasági hatásokra is: a vártnál gyengébb GDP-adatok ellenére a hazai lakossági fogyasztás az első félévben mindössze 1,6 százalékkal mérséklődött hazánkban, amely Bulgária és Szlovákia után a harmadik legjobb érték az EU-tagállamok körében. Lásd: Nagy Tamás – Virág Barnabás: *Minden eddigi számításnál kedvezőbb lehet a moratórium meghosszabbításának hatása*. Magyar Nemzeti Bank, 2020.

²⁴ 2020. április 29-i adatok alapján. Forrás: www.kormany.hu.

téséhez. A gazdasági intézkedésekkel 2020 júniusáig megmentett munkahelyek száma 318 ezer volt, és több mint 10 ezer regisztrált álláskereső elhelyezkedését segítette a bértámogatási program.²⁵ Fontos cél, hogy Magyarország a válságra lehetőségként is tekintsen, és hazánk a relatív nyertesek közé tartozzon.²⁶ Ebben három pillér adhat támogatást: az erős belső fundamentumok, a költségalapú versenyképesség és a válság tanulságai.²⁷

A kormány a kultúra területén dolgozó személyek támogatására 5,1 milliárd forintos kultúratámogató csomagról döntött. Mindezek mellett a kormány változatlanul garantálja a családtámogatási politika elemeinek a fenntartását és a nyugdíjak értékállandóságát. Az idősebb generáció érdekében 2021-től négy lépésben visszaadja a korábban elvett 13. havi nyugdíjat, emellett 2021-ben nyugdíjprémiumra is számíthatnak a nyugdíjasok.

A Magyar Nemzeti Bank válságkezelésben betöltött szerepe és a monetáris politikai eszköztár változásai

A harmadik támogatási és ösztönzési főirányként 2020 első félévében a Magyar Nemzeti Bank a Covid-19-válságra reagálva nagyobb rugalmasságot biztosító és erősen likviditásbővítő új eszközöket vezetett be. Megjegyezzük, hogy a likviditás fogalmán a Kolozsi Pál Péter és Horváth Gábor szerinti²⁸ jegybanki likviditást értjük, azaz egy jegybanki passzívát, amely a jelenlegi keretrendszerben a bankrendszer (monetáris politikai partnerkör) és az állam számára hozzáférhető elszámolási pénzeszköz, és lényegében a készpénzt helyettesíti, ugyanakkor kamatozik. A Monetáris Tanács 2020. március és április folyamán a koronavírus gazdasági hatásának ellentételezése érdekében – több lépésben – átfogó intézkedéscsomagot jelentett be. Az új intézkedések a betét- és hiteloldali eszközök működését egyaránt érintették:

- A jegybank az egy, három, hat és tizenkét hónapos, heti meghirdetésű tenderek mellett, március 17-től 27-ig napi rendszerességgel hirdetett meg egyhetes futamidejű forintlikviditást nyújtó devizaswap-tendert is a megfelelő szintű bankrendszeri likviditás biztosítása érdekében.
- Az MNB március 16-án a Növekedési Hitelprogram (NHP) keretében korábban létrejött hitelek esetében rugalmas átütemezési lehetőséget és év végéig tartó fizetési moratóriumot hirdetett.
- A Monetáris Tanács márciusban döntött a fedezeti kör nagyvállalati hitelekkel való kiterjesztéséről: a lépéssel a bankok rendelkezésre álló, fedezetként szabadon

²⁵ 2020. június 11-i adatok alapján. Forrás: www.kormany.hu.

²⁶ Varga Mihály: *Lehetőségek a válságban: járvány előtt és után*. (Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Pénzügyminisztérium, 2020.

²⁷ Varga Mihály a válság tanulságai kapcsán kiemeli, hogy a járvány újabb érv a humán kockázatok csökkentésére, azaz a digitalizációra és a robotizációra. A magasabb hozzáadott érték nagyobb védelmet ad a kereslet ingadozásakor. Lásd: Varga (2020) i. m.

²⁸ Kolozsi Pál Péter – Horváth Gábor (2020): Mennyit ér a likviditás? A magyar bankrendszer likviditáskeresleti függvényének becslése. *Közgazdasági Szemle*, 67. (2020), 2. 113–139.

elfogadható eszközeinek állománya mintegy 2600 milliárd forinttal emelkedik befogadási értéken, érdemben növelve ezzel a bankok által potenciálisan elérhető likviditás nagyságát. A partnerkör tagjai a teljesítő nagyvállalati hiteleiket ajánlhatják fel fedezetként, a hitel futamidejére és denominációjára való tekintet nélkül, 1 milliárd forintos összeghatár fölött.

- A Monetáris Tanács új, fedezett hiteleszköz bevezetéséről is határozott három, hat és tizenkét hónapos, valamint három- és ötéves futamidőkön. Az MNB a hitelt fix kamaton nyújtja, mennyiségi korlátozás nélkül.
- Szintén márciustól kezdődően az MNB a hazai partnerkörbe tartozó, tartalékköteles hitelintézeteknek felmentést adott a tartalékkötelezettség nemteljesítésének jogkövetkezményei alól. Az intézkedés bevezetésével a felhasználható bankrendszeri likviditás nagyjából 250 milliárd forinttal növekedett.
- Április elején az MNB aktiválta az eszköztár részét képező egyhetes betétet, és az eszköz rendszeres heti tendereinek meghirdetéséről döntött.
- A Monetáris Tanács további intézkedéseket hozott, köztük döntött a kamatfolyosó szimmetrikussá tételéről. A 0,9 százalékos alapkamat, illetve a –0,05 százalékos O/N betéti kamat változatlan szinten tartása mellett az O/N és az egyhetes fedezett hiteleszköz kamata 0,9 százalékról 1,85 százalékra emelkedett.
- Az MNB a monetáris transzmisszió hatékonyságának és az állampapírpiacon stabil likviditási helyzetének biztosítása érdekében állampapír-kereslettel jelent meg a másodlagos piacon, valamint a bankrendszer hosszú távú forrásellátottságának növelése céljából újraindította jelzáloglevél-vásárlási programját.
- 2020. április 20-án az MNB elindította a Növekedési Hitelprogram Hajrá elnevezésű konstrukciót, 1000 milliárd forinttal megemelve a program keretösszegét. A 2019 elején elindított NHP fix konstrukció 2020. május végén lezárásra került. Az új konstrukció a legfontosabb paraméterei és a lebonyolítás módja tekintetében megegyezik az NHP korábbi szakaszaival, de szélesebb körű felhasználást tesz lehetővé. Július elején az MNB az NHP Hajrá konstrukció keretében felvett források felhasználási lehetőségeit tovább bővítette annak érdekében, hogy a program még nagyobb mértékben támogassa a kkv-k kedvező forráshoz jutását és ezzel a gazdaság élénkítését.
- A Monetáris Tanács 2020 január 1-jével a Növekedési Kötvényprogram keretében történő vállalati kötvényvásárlásokra biztosított keretösszeget 450 milliárd forintra emelte, valamint a koronavírus-járvány által okozott kihívásokra reagálva további intézkedéseket hozott annak érdekében, hogy megkönnyítse a programon keresztül történő vállalati forrásbevonást. Ennek részeként az egy vállalatcsoporttal szembeni kitettség 20 milliárd forintról 50 milliárd forintra emelkedett, a kibocsátott kötvények maximális eredeti futamideje pedig a korábbi 10 évről 20 évre növekedett.
- Az NHP Hajrá és az NKP konstrukciók keretében kibocsátott többletpénzmenynységet az MNB változatlanul a preferenciális betéti eszközzel sterilizálja. 2020. május 4-től 2021. június végéig átmenetileg a preferenciális betét sávos kamatozásúvá alakult. Az NHP Hajrá és az NKP konstrukciók keretében megva-

lósuló, 2020. április 7. utáni hitel-, illetve kötvényállomány-növekedésre az MNB az alapkamatnál magasabb, 4 százalékos kamatot fizet.

- A 2020. június 23-i ülésén a Monetáris Tanács az árstabilitás fenntartása és a gazdasági növekedés helyreállításának támogatása érdekében szükségesnek tartotta a kamatkondíciók általános finomhangolását. Ennek megfelelően a jegybanki alapkamat mértékét 15 bázispontos csökkentéssel 0,75 százalékban állapította meg. A júniusi *Inflációs jelentés* megállapításaival, illetve a jegybank korábbi kommunikációjával összhangban a Monetáris Tanács július 21-i ülésén az alapkamatot további 15 bázisponttal, 0,60 százalékra mérsékelte.
- Augusztus végén a monetáris transzmisszió hatékonyságának és az állampapírpiacon stabil likviditási helyzetének megőrzése érdekében az MNB heti állampapír-vásárlásainak mértékét 40 milliárd forintra növelte. A Monetáris Tanács októberben a program egyes paramétereit módosította: az egyes értékpapír-sorozatok esetében a megvásárolható mennyiség a korábbi 33 százalékról 50 százalékra változott, továbbá a megvásárolható eszközök köre kibővült az állami készfizető kezesség mellett kibocsátott hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokkal.
- A jegybank 2020 szeptemberében meghirdette a devizalikviditást nyújtó swapeszközének újbóli alkalmazását. Az aktív jegybanki jelenlét következtében a negyedév végén nem jelentek meg feszültségek a swappiacon.
- A nagy igénybevételre való tekintettel a Monetáris Tanács a Növekedési Kötvényprogram keretösszegét 2020. szeptember 23-ával 750 milliárd forintra emelte.

A jelenlegi gazdasági és pénzpiaci helyzetben a jegybanki stratégia arra törekszik, hogy a hozamgörbe rövid oldalán olyan kamatszintet alakítson ki, amely biztosítja a pénzügyi és gazdasági folyamatok stabilitását, miközben a hosszú oldali kondíciók lazításával, a hozamgörbe meredekségének csökkentésével hozzájárul ahhoz, hogy minden gazdasági szereplő olcsó és kiszámítható finanszírozáshoz jusson. 2020. június 23-i ülésén a Monetáris Tanács az árstabilitás fenntartása és a gazdasági növekedés helyreállításának támogatása érdekében szükségesnek tartotta a kamatkondíciók általános finomhangolását. Ennek megfelelően a jegybanki alapkamat mértékét 15 bázispontos csökkentéssel 0,75 százalékban állapította meg. Ezt követően július 21-i ülésén az alapkamatot további 15 bázisponttal, 0,60 százalékra mérsékelte. Az O/N betéti kamatot –0,05 százalékon, valamint az O/N és az egyhetes fedezett hiteleszközök kamatát 1,85 százalékon változtatlanul tartotta.

A *tőkepiac-fejlesztés* jelentősége a Covid-19-válság idején sem csökkent. E tekintetben a Magyar Nemzeti Bank szerepe kulcsfontosságú, hiszen a Budapesti Értéktőzsde fő tulajdonosaként 2015 óta kiemelt figyelmet fordít a tőkepiacfejlesztésre, amit korábbi kutatásainkban részletesen bemutattunk.²⁹

²⁹ Parragh Bianka – Végh Richárd: Megújuló állam – megújuló tőkepiac. *Polgári Szemle*, 14. (2018), 4–6. 48–78.

5. táblázat: Fontosabb jegybanki intézkedések

Döntés időpontja	Intézkedés
2020. 03. 16.	Az NHP keretében korábban létrejött hitelek esetében rugalmas átstrukturálási lehetőség és év végéig tartó fizetési moratórium
2020. 03. 17.	Egyhetes devizaswaptender meghirdetése
2020. 03. 17.	Fedezeti kör bővítése nagyvállalati hitelekkel
2020. 03. 24.	Új, fedezett hiteleszköz 3 hónaptól 5 évig
2020. 03. 24.	Tartalékteljesítés szankciójának feloldása
2020. 04. 01.	Egyhetes betéti tender meghirdetése
2020. 04. 07.	Kamatfolyosó szimmetrikussá tétele
2020. 04. 07.	Állampapír-vásárlási Program
2020. 04. 07.	Jelzáloglevél-vásárlási Program
2020. 04. 07.	Növekedési Hitelprogram Hajrá konstrukció
2020. 04. 07.	Növekedési Kötvényprogram feltételeinek módosítása
2020. 04. 07.	Preferenciális betét kedvezőbbé tétele
2020. 06. 23.	Alapkamat csökkentése 0,75 százalékra
2020. 07. 02.	A Növekedési Hitelprogram igénybevételi lehetőségeinek szélesítése
2020. 07. 21.	Alapkamat csökkentése 0,60 százalékra
2020. 08. 25.	A heti állampapír-vásárlások mennyiségének növelése
2020. 09. 08.	Devizalikviditást nyújtó swapeszköz meghirdetése
2020. 09. 23.	A Növekedési Kötvényprogram keretösszegének emelése

Forrás: Magyar Nemzeti Bank: [Féléves jelentés, 2020](#). Magyar Nemzeti Bank, 2020 alapján, 2020. szeptember 23-ig kiegészítve

Kínálati transzmissziós csatorna

Termelés és növekedés

A koronavírus-válság előtti három évben a bruttó hazai termék – 2017-ben 4,3, 2018-ban 5,4, 2019-ben 4,6 százalékkal – dinamikus ütemben nőtt. Az ipari termelés az egyes években 4,6, 3,5, illetve 5,6 százalékkal emelkedett, az építőipar pedig kimagasló mértékben: 29,7, 21,3, illetve 20,4 százalékkal teljesített. A szolgáltatások volumene 2017 és 2019 között 2,5 és 3,6 százalék közötti tartományban nőtt.

Amennyiben a koronavírus-járvány kínálati csatornán keresztül gyakorolt hatásait az előző év azonos időszakához mérten elemezzük, megállapítható, hogy a bruttó hazai termék 2020 második negyedévében 13,6 százalékkal, az első félévben 5,8 százalékkal, a szolgáltatások hozzáadott értéke 6,8, az iparé 4,2, az építőiparé 0,6 százalékkal csökkent az előző évhez képest (6. táblázat).

Az ipari termelés volumene az előző évhez képest a második negyedévben 20,1 százalékkal csökkent, amelyen belül a *feldolgozóipar* 21,7 százalékkal zsugorodott. Míg a fel-

dolgozóipari ágazatok közül a gyógyszergyártás növekedése mérsékelte a visszaesést, addig a csökkenéshez a *közúti jármű-gyártás* járult hozzá a leginkább. Az építőipar kibocsátása 13,2 százalékkal volt kisebb, a mezőgazdaság kibocsátása pedig 2,1 százalékkal mérséklődött az előző év azonos időszakához képest.

6. táblázat: A GDP volumenindexei (termelési oldal)

	2020	
	I. negyedév	II. negyedév
Termékdók és támogatások egyenlege	100,5	98,1
Építőipar	100,1	99,4
Mezőgazdaság és halászat	100,0	99,9
Szolgáltatások összesen	101,3	93,2
Ipar összesen	100,4	95,8
GDP volumenváltozása	102,2	86,4

Megjegyzés: 2015. évi átlagáron, előző év azonos időszaka = 100 százalék.

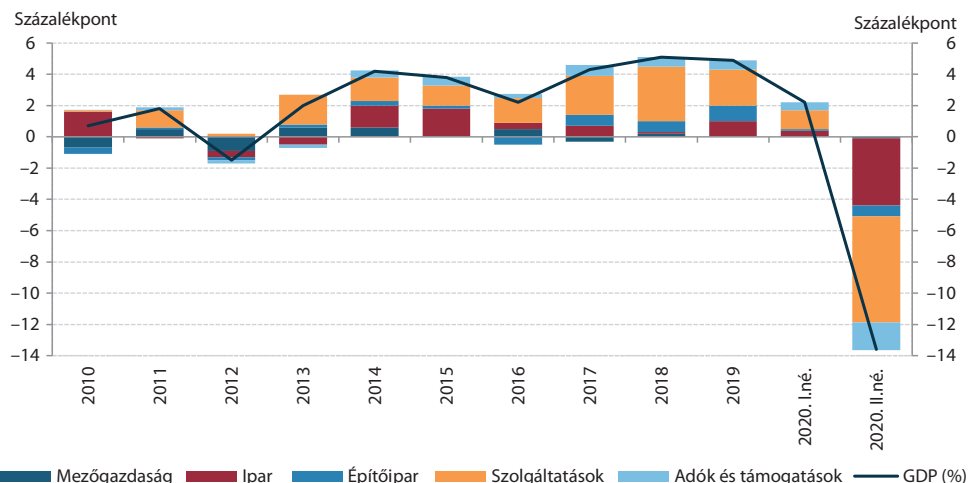
Forrás: KSH-adatok alapján a szerzők szerkesztése, 2020

A szolgáltatások volumene együttesen 12,2 százalékkal csökkent, azon belül a művészet, szórakoztatás, egyéb szolgáltatás³⁰ esetében 27,1 százalékos, a szállítás, raktározás terén 24,6 százalékos mérséklődés volt. A kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, valamint a szakmai, tudományos, műszaki és adminisztratív tevékenység volumene 12,6, illetve 14,1 százalékkal csökkent. A pénzügyi, biztosítási tevékenység teljesítménye azonban 3,4 százalékkal nőtt.

A hazai gazdasági teljesítmény alakulását tükröző 2020. első félévi adatait célszerűnek tartjuk *európai kontextusban* is értékelni (lásd később: 6. ábra). E tekintetben a magyar gazdasági teljesítmény relatív értékeiről megállapítható, hogy az ipar, az építőipar és a szolgáltatások (azon belül közösségi szolgáltatások) teljesítettek különösen gyengén, noha a piaci szolgáltatások szűkülése az európai átlagnak megfelelően alakult (5. ábra).

E *kínálati oldali* teljesítménnyel kapcsolatban célszerűnek tartjuk kiemelni, hogy a *járműipar és a turizmus* mint korábbi húzóágazatok a koronavírus-járvány speciális hatásai miatt különösen alacsony teljesítményű ágazatokká váltak. A járműgyártás az elmúlt években a hazai gazdaság egyik sikerágazata volt, amelynek a teljesítménye közel 50 százalékkal esett vissza a második negyedévben. Emellett a visszaesésben a korlátozó intézkedéseknek leginkább kitett kereskedelem, gépjárműjavítás, szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazatok zsugorodása játszott meghatározó szerepet.

³⁰ A vállalati felmérések megerősítik, hogy az egyéb szolgáltatások kategóriában volt az átlagos kapacitáskihasználtság-csökkenés a legjelentősebb, ahol 31 százalékos visszaesést jeleztek a vállalatok. Lásd: MKIK GVI: *A GVI 2020. júliusi negyedéves konjunktúra felvételének eredményei*. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2020c.

5. ábra: A GDP-változás termelésoldali felbontása

Forrás: Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés*, 2020. szeptember.

A járműiparral kapcsolatban megjegyezzük, hogy a német gazdasági mutatók mérséklődő teljesítményt tükröztek már a koronavírus-járványt megelőző időszakban is, amely kapcsán a ciklikus és strukturális tényezőket mint a gazdasági lassulást okozó elemeket egyaránt szükséges megemlíteni. E körben a globálisan átalakuló autóipar – elektromobilitás – kihívásaira adott megkésett német gazdasági és autóipari válaszokat szükséges nevesíteni, amelyek a gazdasági növekedésre árnyékot vető potenciális veszélyforrásoknak tekinthetők.³¹ Kiemeljük, hogy a hazánkban működő stratégiai jelentőségű járműgyártó partnereink – Audi, Mercedes, Opel és Suzuki – termelése közvetlenül a GDP közel 2 százalékát adja a jegybanki számítások szerint.

A járványügyi védekezés korlátozásai nagymértékben érintették az egészségügyi szolgáltatásokat is, így az állam által nyújtott szolgáltatások hozzáadott értéke is jelentősen (–13 százalékkal) visszaesett a második negyedévben.

Az információ és kommunikáció szektor az elterjedő home office és digitális oktatás hatására a többi ágazatnál kisebb mértékben esett vissza (–1,8 százalék). Az ágazatok közül egyedül a pénzügyi, biztosítási szektor hozzáadott értéke tudott bővülni (3,4 százalék).

Az *ellátási láncok* koronavírus-járvány általi érintettsége annál nagyobb fokú, minél hosszabb és összetettebb ellátási láncokat veszünk alapul. Az ellátási lánc két végén tapasztalható kiszolgáltatottság arányosan nő az ellátási lánc hosszával és a lánc pontjainak számával. E tekintetben a fertőzési hatásból adódó kockázat rendkívül jelentős. Mivel a technológiai fejlődés kívánta költséghatékonyság és tárolási kapacitáskihasználtság fontos versenyelőnyre vált, a „just in time” rendszeren alapuló üzleti kapcsolatok

³¹ Matolcsy (2019) i. m.

életünk részévé váltak. A koronavírus-járvány egyértelműen megmutatta a globális ellátási láncok sérülékenységét, amelynek álláspontunk szerint három fontos következménye azonosítható:

- a helyi, rövidebb ellátási láncok felértékelődése,
- a nemzetközi láncok újraértékelődése,
- az ellátási láncok iránti – adatelemzésen, digitalizáción alapuló – átláthatósági elvárások növekedése.

Az átláthatóság különösen a komplex és hosszú, például autógyártási ellátási láncok esetében lényeges. Ahol az eredetialkatrész-gyártóknak (OEM) sok beszállítója van, ott kulcsfontosságú a megfelelő kommunikáció, amelynek keretében a digitalizáció szükségszerűen előtérbe kerül.³²

Kutatásszemléleti módszertanunkra visszautalva, célszerűnek tartjuk az *ellátási-lánc-menedzsment* jövőbeni tendenciáinak áttekintését és ezzel összhangban az *ellátási láncok rezilienciájának* a felértékelődését *vállalati felmérésekkel* is alátámasztani. A SAP 2020. őszi felmérése³³ rámutatott arra, hogy a vállalatok 40 százalékának megnőtt a kitétsége a koronavírus-járvány alatt, ami összhangban áll annak a 2020 elején végzett felmérésnek az adataival, amelyben szintén a vállalatok 39 százaléka tapasztalt zavarokat az ellátási láncában az elmúlt három évben. Fontos tanulság, hogy az ellátási láncokat jól menedzselő vállalatok esetében csak 25 százalék volt azok aránya, akik negatív eseményeket tapasztaltak (például leállásokat, zavarokat az ellátási lánc törékenysége miatt), és a válaszadók 31 százalékának kitétsége nőtt a járvány alatt. Mindamellet felhívjuk a figyelmet egy további fontos tanulságra is, amely az ösztönző állami szerepvállalás *integritás (azon belül az úgynevezett kapcsolati integritás)* relevanciájára mutat rá, azt a követelményt támasztva, hogy az együttműködő vállalatok kölcsönösen, segítő módon vegyék figyelembe egymás érdekeit a hatékony gazdasági eredmény elérése céljából. Az ellátási láncokat jól menedzselő vállalatok 75 százaléka úgy vélte, hogy a munkatársaik agilisak és felkészültek a veszélyhelyzetre, míg a többiek esetében csak 52 százalék volt ez az arány. Tehát ebben a vállalati körben nemcsak az ellátási láncok, hanem az együttműködési készség és transzparencia követelménye is jobban érvényesül, a teljes cégműködés így átláthatóbb a válaszadók szerint, ami szintén növelte a válságkezelés hatékonyságát. A kutatási eredmények rávilágítanak arra, hogy az átlátható, integritásalapú vállalati működés előnyei napjainkban – és különösen a koronavírus-járvány időszakában – nem korlátozódnak a közszférában működő vállalatokra.

³² Az *Automotive Logistics* az átfogó, adatelemzést lehetővé tevő adatbázisok kiemelt jelentőségére hívja fel a figyelmet. A nyomonkövetési kihívások megoldására a Volkswagen 2019-től blockchain technológiát alkalmaz a nyersanyagok beszerzése és szállítása során, míg a Volvo az akkumulátorok alapanyagait követi nyomon. Lásd részletesen: Watch: [How Volkswagen is charging an electric revolution in its supply chain](#). *Automotive Logistics*, 2020. szeptember 28.

³³ A SAP globális felmérésében 1000 vállalatvezetőt kérdezett meg. Lásd részletesen: Sean Galea-Pace: *SAP: Focusing on supply chain resiliency*. *Manufacturing*, 2020. október 7.

A magánszféra vállalati működésében is egyre gyakrabban azonosíthatók az integritást és minőségbiztosítást kiemelten kezelő vállalatirányítási szemléletek és gyakorlatok, amelyek az integritással kapcsolatos kutatásainkat támasztják alá, illetve a feltárt lehetőségeket is hasznosítják.³⁴

E tendencián belül mindkét fenti következmény olyan lehetőséget kínál hazánk számára, amelyet jól kihasználva újrapozicionálhatja magát a régióban. Piaci elemzők szerint az ellátási láncok menedzsmentjét segítő szoftverek és szolgáltatások piaca 2027-re 37,4 milliárd dolláros piaccá válhat, ami a 2019-es állapotoknak több mint a kétszerese lenne.³⁵

Tekintettel arra, hogy a korábbi hazai gazdasági teljesítmény fontos bázisát adták a *beruházások*³⁶ – a beruházási ráta 2019-ben 28,6 százalék volt –, és a koronavírus-járvány a magyar gazdaságnak ezt a csúcsteljesítményt nyújtó erősségét is megtámadta, kulcsfontosságúnak tartjuk – különös tekintettel a kilábalás időszakára, amely májusban már megindult, de júliusban megtorpant – a beruházások rendelkezésre álló állami eszközökkel való ösztönzését. Ennek a jelentőségét négy kapcsolódó összefüggés is kiemeli:

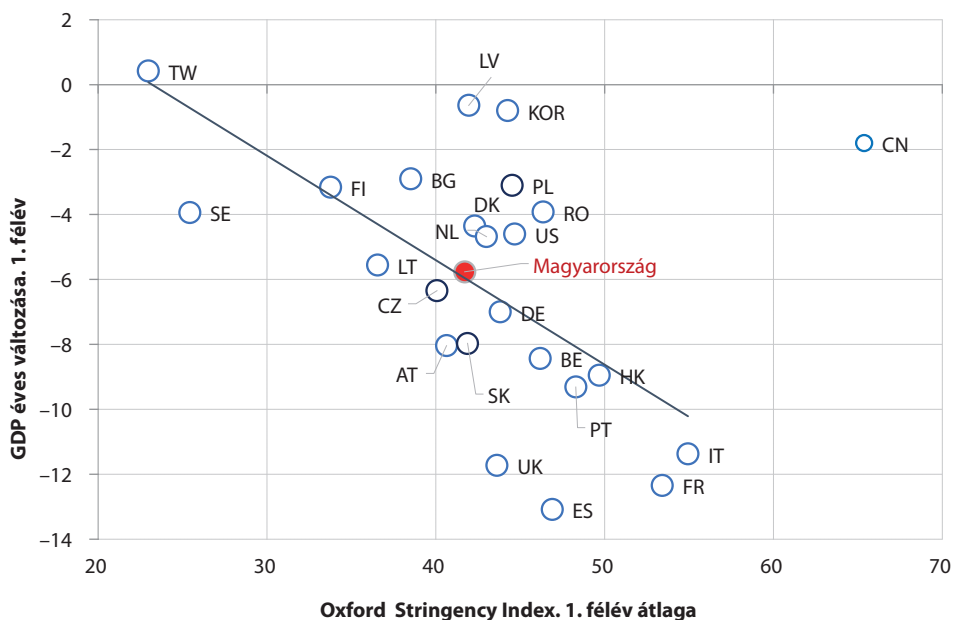
- a fogyasztási oldalon tapasztalt kockázatkerülés, óvatosság;
- a vállalatok elhalasztatják a beruházásaikat;
- a foglalkoztatási oldalon az elindult kedvező tendencia kockázatot hordoz;
- a nagy exportkitettségű ágazatok (például járműipar) esetében várhatóan nő a kilábalás időigénye.

A gazdasági teljesítmény visszaesésével összefüggésben értékelve a bevezetett védekező intézkedések szigorúságát, megállapítható, hogy a korlátozó intézkedések arányának megfelelő mértékben csökkent a gazdasági teljesítmény. Ez összefüggött egyrészt a vírus hazai megjelenésének időpontjával, másrészt a korlátozó intézkedések gyors bevezetésével. Több ország GDP-je csökkent már az első negyedévben is (6. ábra).

³⁴ Báger Gusztáv: Az integritás, mint az irányítás új szemlélete és eszköze. In Parragh Bianka: *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. 187–216.

³⁵ 2019-ben 15,85 milliárd dollárra becsülték ezt a piacot.

³⁶ Báger Gusztáv és Cseh Tímea kutatása szerint a hazai beruházási ráta 2018-ban elérte a 25 százalékot, szemben az Európai Unió 20,4 százalékával, Svédország és Csehország után a magyar volt a harmadik legnagyobb az EU-tagországok között. E kimagasló beruházási teljesítmény elérését jelentős mértékben támogatta az európai uniós források felhasználása, a beáramló külföldi működő tőke növekedése, valamint a Magyar Nemzeti Bank proaktív, innovatív monetáris politikája által ösztönzött vállalati hitelezési fordulat mellett a beruházási támogatások nagyarányú bővülése. A Magyar Nemzeti Bank növekedési hitelprogramjainak kumulált GDP-növekedési hatása 4,4 százalékpont volt a 2013–2018-as években. Lásd részletesen: Báger Gusztáv – Cseh Tímea (2020): Beruházási csúcsteljesítmény a magyar gazdaságban. *Pénzügyi Szemle*, 65. (2020), 1. 83–109.

6. ábra: Az első féléves növekedés és a korlátozó intézkedések szigorúsága közötti kapcsolat

Forrás: Eurostat-, OECD-adatok alapján Magyar Nemzeti Bank: [Inflációs jelentés, 2020. szeptember](#). 2020, 35.

Hazánk gazdasági teljesítménye az európai átlag közelében mérséklődött éves bázison, amit a *járvány megjelenésének időpontja*, a jelentős *járműipari kitettség*, illetve a *régióban magas súlyú turizmus*, valamint a *beruházások visszaesése* magyaráz. Hazánk felzárkózása szempontjából oly meghatározó európai uniós növekedéshez viszonyított növekedési többletünk – negatív tartományban enyhébb visszaesést jelentve – a második negyedévben is fennmaradt, tehát a GDP-visszaesés mértéke 1,2 százalékponttal enyhébb volt, mint az euróövezet tagállamaiban.

A kapacitáskihasználtság és a termelőkapacitás alakulása

A koronavírus-válság kínálati hatásai kapcsán a termeléseszkökenység következtében a vállalatvezetők első reakciói – hasonlóan a korábbi válságtapasztalatokhoz – a csökkenő termeléssel párhuzamosan a következők voltak a vállalati felmérés szerint: létszámcsökkentés, ideiglenes leállás, munkaidő-csökkentés, részmunkaidőben foglalkoztatás, bérek befagyasztása, fizetés nélküli szabadság.

A koronavírus-válság hatásmechanizmusának és a gazdaságvédelmi intézkedések eredményességének elemzésekor a korábban kifejtettek szerint a makrogazdasági folyamatok monitorozásán túl fókuszban tartjuk a vállalati helyzetértékelési adatokat is.

Az ismeretlen és egészséget veszélyeztető vírushelyeztetel járó bizonytalanság a 2020. március 1-jei átlagos 78 százalékos kapacitáskihasználtsági szint április 23-i 55 százalékra történt visszaesésében egyértelműen tükröződött.³⁷ A visszaesés robusztusságát mutatja, hogy harmadával csökkentek a kapacitások a járvány első heteiben, amelyen belül a korábbi 4 százalékos tevékenységfelfüggesztést áprilisra a vállalati kör 12 százalékos – háromszoros – tevékenységfelfüggesztése jellemezte. E vállalati kör kapacitáskihasználtsága 0 százalékos volt, és ide legnagyobb arányban a mikrovállalkozások tartoztak.

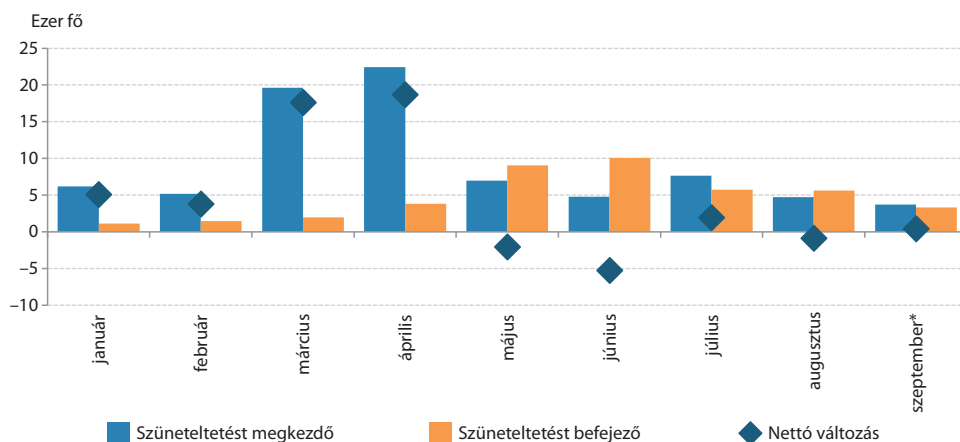
A *gazdasági ágazatok* közül az egyéb szolgáltatások területén 31 százalékponttal a legjelentősebb átlagos kapacitáskihasználtság-csökkenés volt tapasztalható, ezt követte sorrendben a kereskedelem (21 százalékpont), az ipar (18 százalékpont) és az építőipar (12 százalékpont), ami alátámasztja azt, hogy a koronavírus-járvány elleni védekezés jegyében hozott korlátozó intézkedések (például a kötelező zárva tartás vagy a rövidített munkaidő) a szolgáltatói szektort érintették a legérzékenyebben.³⁸ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatai megerősítik, hogy az egyéni vállalkozók számára a március–április közötti időszak jelentette a mélypontot, ekkor döntöttek legtöbben a tevékenység szüneteltetése mellett, míg az azt követő május–júniusi időszakban indították újra legnagyobb arányban a vállalkozási tevékenységet, amely a korlátozó intézkedések fokozatos feloldása következtében vett kedvező irányt. 2020. májustól a tevékenység felfüggesztésének megkezdése nagyobb arányú volt (júliust kivéve), mint a tevékenység szüneteltetésének megkezdése (7. ábra).

Mindazonáltal *tulajdonszerkezet szerint* az átlagos kapacitáskihasználtság legkisebb mértékben a döntően exportáló (–18 százalék) és külföldi (rész)tulajdonú vállalatok (–20 százalék) esetében csökkent, amivel szemben legnagyobb arányban a nem exportáló (–26 százalék) és tisztán hazai tulajdonú (–24 százalék) vállalatok körében esett vissza az átlagos kapacitáskihasználtság.

A *vállalati foglalkoztatotti létszámcsökkentés* további kapacitáscsökkenést generáló, folyamatát éppen az támasztja alá, hogy a legalább két főt foglalkoztató vállalkozások 36 százaléka legalább egy munkatársát elbocsátotta a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (MKIK GVI) által vizsgált időszakban. Mindamelllett a képet tovább árnyalja, hogy a legnagyobb arányban a nagyvállalatok (47 százalék) és a külföldi tulajdonosi érdekeltségű vállalatok (40 százalék) eszközöltek elbocsátásokat.

³⁷ Az MKIK GVI kapacitáskihasználtságra vonatkozó adatai 2891 vállalat működési kihívásait prezentálják. Lásd: [MKIK GVI \(2020b\)](#) i. m.

³⁸ Az MKIK GVI vállalati felmérései szerint a kapacitáskihasználtság az ipar ágazatban volt a legmagasabb, mintegy 80 százalék. Az egyéb szolgáltatások ágazatban a legalacsonyabb, 75 százalékos kapacitáskihasználtsági szintről a legnagyobb mértékben csökkent az átlagos kapacitáskihasználtság, amely a szolgáltatások emberi kapcsolatokból következő sérülékenységét mutatja. Lásd: [MKIK GVI \(2020b\)](#) i. m.

7. ábra: Szüneteltetések az egyéni vállalkozók körében (2020)

Megjegyzés: 2020. szeptember 10-ig rendelkezésre álló adatok alapján.

Forrás: EVNY alapján KSH-, MNB-szerkesztés, 2020. Magyar Nemzeti Bank: [Inflációs jelentés, 2020. szeptember](#). 2020, 42.

A kapacitáskihasználtságot mérséklő további fontos körülmény a *vállalatok likviditási helyzete*, amellyel kapcsolatban megállapítható, hogy a koronavírus első két hónapjában a hazai tulajdonú vállalkozások fele maximum 2 hónapra, egyharmada pedig maximum 3 hónapra elegendő saját tőkével rendelkezett a velük szemben fennálló pénzügyi követelések teljesítéséhez.

Pozitív fordulatot jeleznek azonban a *2020. júliusi vállalati felmérési adatok*, amelyek szerint a 20 fő feletti vállalkozások esetében a kapacitáskihasználtság jelentősen emelkedett.³⁹ Itt, e vállalati körben 2020. januárban átlagosan 83 százalék volt a kapacitáskihasználtság, ami áprilisra 65 százalékra esett vissza, és erről a szintről javult 70 százalékra júliusban. Ha visszatekintünk az áprilisi adatokra, megállapítható, hogy figyelembe véve a kisebb vállalkozásokat (20 fő alatti) is, nagyobb visszaesés látható (55%-os átlag áprilisban).

A vállalatok munkaerő-megtartásához kapcsolódó kapacitáskihasználtsági összefüggéseit a következő fejezetben mutatjuk be.

³⁹ Az MKIK GVI a konjunktúrafelmérést negyedévente végzi, ezen adatokat vettük alapul. Lásd: MKIK GVI: [A koronavírus-járvány gazdasági hatásai a magyarországi vállalkozások körében – kapacitáskihasználtság, likviditás, létszámváltozások, bérváltozások és értékesítési árak](#). (MKIK GVI Kutatási Füzetek, 2020/4.) Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2020b.

Jövedelmi transzmissziós csatorna – a járvány munkaerőpiaci lenyomatai

Munkaerőpiaci és foglalkoztatottsági hatások

A magyar gazdaságban megvalósult főbb fordulatokra visszautalva, a munkaerőpiacot és az adórendszert érintő fiskális reformok nagyban hozzájárultak a magyar gazdaság új és fenntartható növekedési pályára állításában (1. táblázat). Összhangban a fejlett világ dinamizáló lépéseivel, a magyar fiskális politika számára is prioritást képviselt az elért munkaerőpiaci és jövedelmi eredmények megőrzése.⁴⁰

A magyar gazdaságpolitika fontos célkitűzésévé vált 2010 után a reálbér, illetve ezzel párhuzamosan a bérhányad növelése. A 2010-ben kezdődő válságkezelési, illetve stabilizációs lépések kiemelkedő jelentőségét mutatja, hogy azok eredményeképpen nyílt lehetőség arra, hogy a bérhányad csökkenését előidéző okok figyelembevételével az állam megállítsa a több mint tíz éve tartó negatív trendet, és megkezdje a gazdaság ezirányú szerkezetátalakítását.⁴¹ Vitathatatlan, hogy a bérfelzárkózás lételeme a hazai nemzetgazdasági humán tőke megőrzésének és gyarapításának, azonban felhívjuk annak az összefüggésnek a jelentőségére is a figyelmet, hogy a bérnövekedéssel összhangban a hazai tulajdonú vállalatok termelékenysége, a külföldi közvetlentőke-befektetésekben szerephez jutó hazai beszállítók és generálisan a hazai hozzáadott érték növelése elengedhetetlen a fenntartható bérdinamika szempontjából. Megítélésünk szerint e folyamatban az európai uniós átlaghoz viszonyított hazai átlagbér 2020. évi szintje még mindig jó lehetőséget biztosít arra, hogy a koronavírus-járvány válságidőszakában oly fontos költségelőnyre építhessen a magyar gazdaság. Ezzel együtt az is megállapítható, hogy az ágazati eltérések ellenére a hazai bérszint alapvetően összhangban áll a termelékenységi szinttel, ami pedig ismételten a hatékonyságalapú termelékenységjavítási tartalékokra világít rá.

A magyar gazdaság a korábbi erőltetett, adósságvezérelt növekedésről áttérve munkajövedelem-alapú és ebből adódóan teljesítmény- és fogyasztásközpontú áttállást valósított meg.⁴² A munkát terhelő adók csökkentésének hatására az adóék mérséklődött, ami hozzájárult a háztartások rendelkezésre álló jövedelmének és megtakarításának a növekedéséhez.

⁴⁰ 2010 és 2019 között a foglalkoztatottak száma mintegy 800 ezer fővel bővült. A hazai foglalkoztatási ráta az egyik legjelentősebb emelkedést mutatta az elmúlt években az Európai Unióban, és 2016-ra elérte a régiós és az uniós átlagot egyaránt.

⁴¹ Tóth Gergely: *Bérvezérelt növekedés és fenntartható közpénzügyek*. *Új Magyar Közigazgatás*, 10. (2017), különszám. 63–68.

⁴² Ezen változtatási folyamat nem konvencionális lépései közül az adóreform és a kapcsolódó adóigazgatási reform, a devizahitelek kivezetése, a rezsicsökkentés, a családtámogatási rendszer, az otthonteremtési program elindítása egyaránt fontos szerepet tölthettek be, amelyek volumenüket tekintve kiemelkedőek és nemzetközi szinten példa nélküliek voltak.

Míg a koronavírus-járvány gazdasági hatásai a 2020. márciusi időszakot csak részben érintették, a munkanélküliségi adatokban⁴³ kevésbé markánsan jelentek meg, és a kijárási korlátozásokkal összhangban a foglalkoztatás csökkenése nem járt párhuzamosan a munkanélküliség azonnali, nagyobb mértékű növekedésével a KSH statisztikái szerint,⁴⁴ addig a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat⁴⁵ adatai alapján 2020. március végén – az egy évvel korábbi adatokhoz képest – a nyilvántartott álláskeresők létszáma 0,9 százalékkal, 281 ezer főre nőtt.

Az ország lényegében soha nem tapasztalt fizikai le- és bezárása májusra erőteljesen megmutatkozott a munkaerőpiaci adatokban – májusban a munkanélküliek átlagos létszáma 215 ezer főre, a munkanélküliségi ráta 4,7 százalékra emelkedett.

Pozitív fordulatot eközben először a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai⁴⁶ mutatnak. Ezek szerint az inaktívok száma jelentősen, 59 ezer fővel csökkent, miután a korábban munkahelyüket elvesztett személyek nagy része a személyes kapcsolatok korlátozásának feloldását követően aktívan elkezdett munkát keresni. Közülük 31 ezren el is kezdtek dolgozni, növelve a foglalkoztatottság szintjét (8. ábra).

Megállapítható, hogy a koronavírus-járvány első hullámát tekintve júniusban tetőztek a munkaerőpiaci adatok,⁴⁷ miközben az inaktívok száma jelentősen, 84 ezer fővel éppen júniusban csökkent májushoz képest, akik közül 58 ezer fő talált munkát. A közfoglalkoztatottak létszáma a vizsgált periódusban mérsékelt vegyes irányú elmozdulást mutatott, 80-100 ezer fő között ingadozott.

A koronavírus-járvány kitörésének első hónapjaiban a hazai relatíve kedvező munkaerőpiaci képet támogatta a járvány előtti időszak igen feszes munkaerőpiaci állapota is (9. ábra).

A bevezetett gazdaságvédelmi intézkedések gyorsaságának jelentőségét és helyességét alátámasztják azok a vállalati felmérések is, amelyek a vállalati létszám megtartásának lehetőségeit és korlátait veszik figyelembe a korábban jelzett 2020. áprilisi kapacitáskihasználtsági szinttel összefüggésben. E tekintetben a 2020. áprilisi adatok alapján megállapítható, hogy a vállalati létszám megtartásához szükséges pénzügyi tartalékok vonatkozásában a vállalkozások közel fele legfeljebb 2 hónapra, kétharmada pedig legfeljebb 3 hónapra elegendő saját tőkével rendelkezett az áprilisi járványügyi korlátozások időszakában összes munkatársra megtartásához (10. ábra).

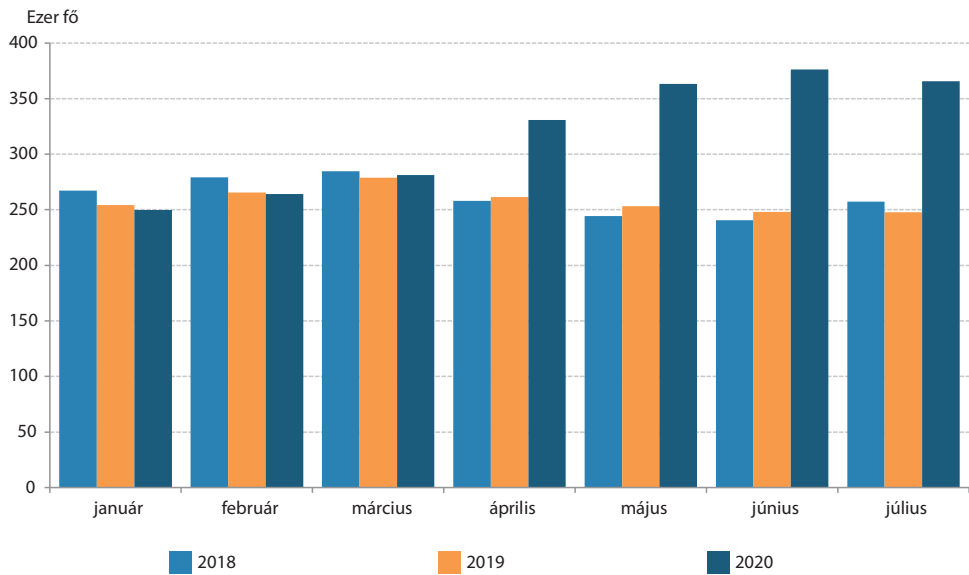
⁴³ A KSH adatai szerint 2020 márciusában a munkanélküliek átlagos létszáma 168 ezer fő, a munkanélküliségi ráta 3,7 százalék volt.

⁴⁴ A jegybank 2020. szeptemberi *Inflációs jelentésében* rámutat, hogy a statisztikai módszertan szerint az állásvesztők jelentős része a munkanélküliek helyett az ideiglenesen inaktívok számát emelte. A jelenség oka, hogy a munkaerő-felmérés – a nemzetközi összehasonlításához harmonizált – definíciója azt tekinti munkanélkülinek, akinek nincs munkája, és az elmúlt négy hétben aktívan keresett munkát, és ha találna, két héten belül munkába is tudna állni. Lásd: Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés, 2020. szeptember* i. m. 42.

⁴⁵ Adatközlésükben az számít munkanélkülinek, aki bejelentett munkaviszonnyal nem rendelkezik, és munkaügyi hivataloknál regisztráltatta magát. Lásd részletesen: <https://nfsz.munka.hu>.

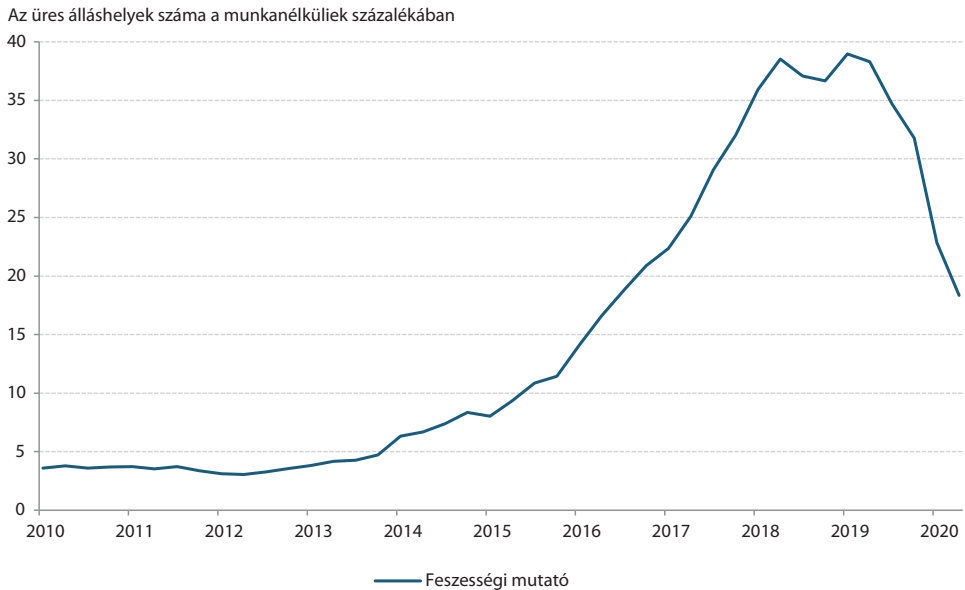
⁴⁶ Lásd: <https://nfsz.munka.hu>.

⁴⁷ Ekkor a KSH 240 ezer fő munkanélkült számolt, ami 5,1 százalékos munkanélküliségi rátával párosult.

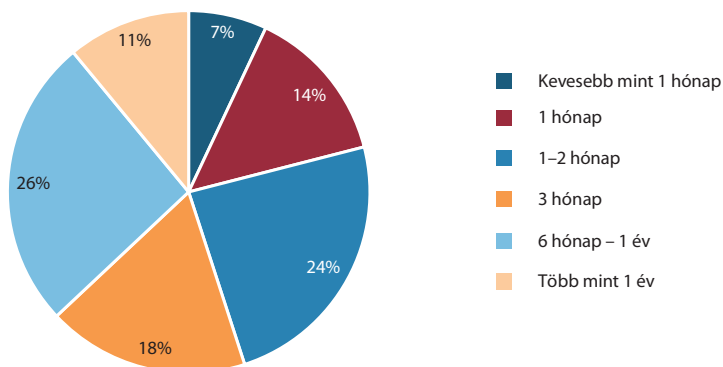
8. ábra: Regisztrált álláskeresők száma

Forrás: Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés, 2020. szeptember*

9. ábra: A munkaerőpiaci feszesség alakulása

Forrás: Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés, 2020. szeptember*

10. ábra: Pénzügyi kötelezettségek teljesíthetősége pótlólagos külső források nélkül, a kapacitáskihasználtság 2020. áprilisi szintje mellett (N = 2541)

Forrás: MKIK GVI, 2020.

A hazai foglalkoztatás az áprilisi mélypontot követően júliusban és augusztusban is emelkedést mutatott. 2020 augusztusában a nemzetgazdaságban foglalkoztatottak száma 4 millió 514 ezer főre emelkedett, ami 18 ezer fővel alacsonyabb, mint egy évvel korábban.

A kereseti hatások

A versenyszféra bruttó átlagkeresete 9,5 százalékkal nőtt az előző év azonos időszakához képest, amit továbbra is magasnak tekinthetünk mind historikus, mind régiós összevetésben.

A 2020. január–júniusi időszakban a teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete – a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásoknál, a költségvetési intézményeknél és a foglalkoztatás szempontjából jelentős nonprofit szervezeteknél – 395 000 forint, közfoglalkoztatottak nélkül számolva 405 400 forint volt. A bruttó és a kedvezmények nélkül számított nettó átlagkereset egyaránt 9,9, a kedvezmények figyelembevételével számított nettó kereset 10,2 százalékkal nőtt az előző év azonos időszakához képest. A reálkereset 6,3 százalékkal emelkedett a fogyasztói árak előző év azonos időszakához mért 3,4 százalékos növekedése mellett.

A KSH kereseti statisztikái szerint a versenyszférához köthető ágazatokat vizsgálva a bérdinamika egyes szolgáltató ágazatokban és a feldolgozóiparban a tavaszi hónapokat követően júniusra már a gyorsulás vált jellemzővé. Ugyanakkor a járvány által leginkább érintett ágazatokban (szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás; információ, kommunikáció; adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység; művészet, szórakoztatás, egyéb szolgáltatás) az éves bérnövekedés 7 százalék alá került, amire a jegybanki felmérések is felhívták a figyelmet.

Megítélésünk szerint a bérek éves dinamikáját a koronavírus gazdasági hatásai látszólag csak mérsékelten érintették. A második negyedév során az átlagkereset emelkedésének több mint felét azonban statisztikai hatások, illetve átmeneti fiskális döntések hatásai indokolják. A kormány a gazdaságvédelmi akcióterv életre hívásával gyors válaszreakciót adott a vírus okozta gazdasági kihívásokra. A bizonyos ágazatokra átmeneti jelleggel bevezetett munkáltatói járulékfizetési kötelezettségek elengedése, valamint a szociális hozzájárulási adó mértékének a 2016-os bérmegállapodásban foglalt menetrendje szerint 2020. július 1-jétől végrehajtott 2 százalékpontos csökkentése a vállalatok átlagos munkaerőköltség-emelkedésének lassulásához járult hozzá. A 2018 végén megkötött bérmegállapodás értelmében 2020-ban 8 százalékkal nőtt a minimálbér és a garantált bérminimum.

Az idei év második felében a vállalatok mind a rendszeres keresetek, mind a prémiumok tekintetében fokozatosan alkalmazkodhatnak a kialakult gazdasági helyzethez, amely az elmúlt évekhez képest lassabb bérdinamikákat eredményezhet, annak ellenére, hogy az átlagos munkaerőköltséget adócsökkentések mérséklék.

A vállalati felméréseket alapul véve az a kép rajzolódik ki, hogy 2020-ban a vállalkozások jelentősen kisebb arányban tervezik emelni a bruttó béreket (51 százalék), mint ahogy 2019-ben tették (85 százalék). Ugyanez mondható el a béremelés várható mértékéről is. Mindössze az infláció mértékével közel azonos, 1–5 százalékos béremelkedés ért el a tavalyihoz hasonló arányt a vizsgált cégek körében (18, illetve 20 százalék). Míg 2019-ben a vállalkozások 2 százaléknál csökkentek a bérek, addig ez az arány 2020-ban már várhatóan 11 százalék lesz az áprilisi vállalati felmérések alapján (11. ábra). Minde mellett, míg 2019-ben a vállalkozások 47 százaléka körülbelül 6-10 százalékkal emelte a béreket, addig idén már a bérek befagyasztása a leggyakoribb stratégia (39 százalék).⁴⁸

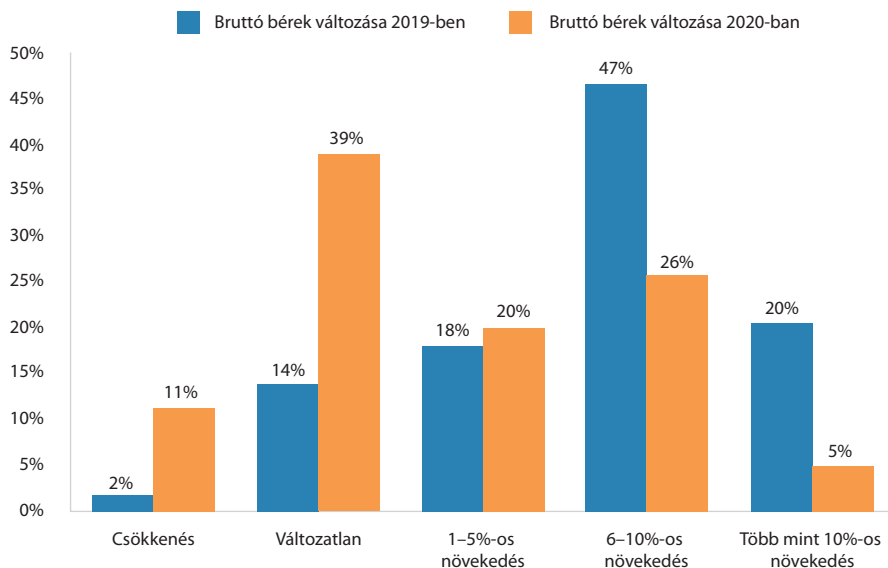
A lakosság jövedelmi helyzete, fogyasztási szokásai nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségűek, hiszen 2010 óta a célzott gazdaságpolitikai intézkedések következtében a gazdasági növekedésből egyre hangsúlyosabban vette ki a szerepét a lakossági fogyasztás. E tendenciából kiindulva hangsúlyozzuk, hogy veszélyforrást jelenhet, ha a vírus okozta válság hatására a háztartások rendelkezésére álló jövedelem csökken, hiszen ez a keresleti és a megtakarítási képességet veszélyeztetné. A tartósan bizonytalan környezetben a háztartások fogyasztásukat elhalaszthatják, megtakarításaikat növelik, emellett pedig a járvány miatt kialakuló kényszermegtakarítások is visszafogják a fogyasztási kiadásokat.⁴⁹

A fokozódó bizonytalanság hatására megtakarítási oldalról, miközben a lakossági beruházások csökkennek, a lakossági megtakarítások emelkednek. Arra azonban fel kell hívunk a figyelmet, hogy a megtakarítási ráta „regenerációja” időben hosszú folyamatot igényel: a 2019. évi 8,4 százalékos beruházási ráta 6,7-7,3 százalékra való csökkenését is előidézheti a növekvő óvatosság 2022-re, amely fokozatosan romló tendencia mentén

⁴⁸ Az MKIK GVI (2020) béremelésre irányuló vállalati felmérései 2019-ben 2698, míg 2020-ban 2606 vállalat válaszain alapultak a tavaszi (április) időszakban.

⁴⁹ „Természetes válságreakcióként” tekinthető az óvatossági motívum megjelenése.

valósulhat meg.⁵⁰ A lakossági megtakarítások emelkedését a 2019. júniustól elérhető Magyar Állampapír Plusz (MÁP+) konstrukció, valamint az állampapír-keresletet ösztönző intézkedések (számlavezetési díjmentesség, kedvező visszaválthatóság és kamatadó-eltörlés) is segítették.

11. ábra: Bruttó bérek változása 2019-ben és 2020-ban, $N(2019) = 2698$; $N(2020) = 2606$

Forrás: MKIK GVI (2020b) i. m.

A kutatásunk vezérgondolatát jelentő ösztönző, kooperatív magyar állammodell válságkezelési eredményeit – a három fő gazdasági szereplő (állam, vállalatok, háztartások) közötti lehetséges szinergia létrejöttének fontos kiinduló pillérét – az állam és a piac közötti összhang megőrzésében és erősítésében látjuk, amit a következő fejezetben részletesen elemzünk.

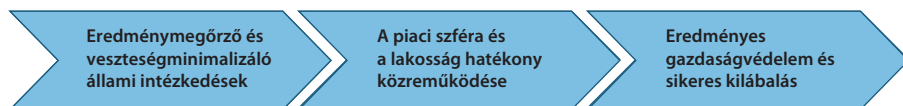
Ösztönző állam és válságkezelés

Az ösztönző állam mint hatékony válságkezelő

A 2020-as koronavírus-válságból való kilábalási időszak kulcsfontosságú kérdése elsősorban az élet- és egészségvédelem, másodsorban a magyar gazdaság – egy évtized alatt felépített – erős fundamentumainak megőrzése és ezáltal a gazdaság újra fenntartható

⁵⁰ MNB-előrejelzés alapján (MNB-számítások). Lásd részletesen: Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés, 2020. március*. 2020.

növekedési pályára állítása. Az ösztönző magyar állammodellben az állam a válság idején megszorítások helyett olyan gazdaságösztönző intézkedésekre épít, amelyek vezérfohása a koronavírus-járvány időszakában arányos szigorúságú egészség- és életvédelmi intézkedések és a gazdasági eredmények megőrzése érdekében történő célzott ösztönzés (12. ábra).

12. ábra: Az állam és a piac összhangján alapuló válságkezelés folyamatábrája

Forrás: a szerzők szerkesztése

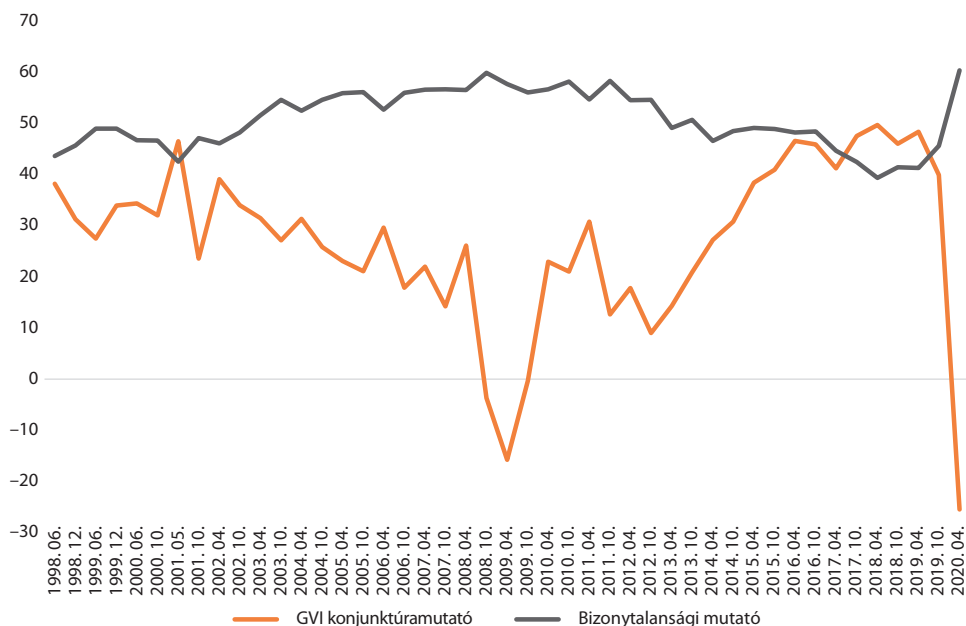
Amennyiben az állam képes megteremteni a gazdaságvédelmi intézkedések elhúzódo koronavírus-járványból következő szociális, gazdasági, majd pénzügyi válsággá alakuló kedvezőtlen folyamatait ellensúlyozó optimális állami szerepvállaláson alapuló gazdaságpolitikai mixet, a koronavírus-válság második hullámát követő kilábalás támogatására és a veszteségek minimalizálására felhasználhatjuk a válságlehetőségeket. Domokos László szerint nem egyszerűen a járvány okozta válságot kell kezelni, hanem a járvány által felgyorsított változásokat kell jól menedzselni.⁵¹

A 2020. évi globális koronavírus-járványból kibontakozó egészségügyi és gazdasági válság a 2008–2009. évi NPV által okozott gazdasági recesszió mértékét meghaladó negatív hatással járt (13. ábra). A 2020 előtti mintegy három év olyan kiemelkedő gazdaságtörténeti időszak volt, amely a kiszámíthatóság és stabilitás jegyében kivételesen kedvező üzleti környezetet teremtett a vállalkozások számára. A stabil üzleti környezetet a bizonytalansági mutató konjunktúramutatónál tartósan alacsonyabb szintje jól szemlélteti. A következő átmeneti időszak a tíz éve eredményes magyar modell próbatételének is tekinthető. A két mutató korábban nem tapasztalt elnyílása a helyzet újszerűségére mutat rá, ami azt jelenti, hogy az új válság új megoldásokat igényel.

A kooperatív ösztönző magyar állammodell eddig hatékonynak bizonyult intézményrendszere és az egy évtizede épülő társadalmi bizalom talaján hazánk kihasználhatja a koronavírus-válságból való kilábalást követő átmenet lehetőségeit. Az új típusú, eddig ismeretlen természetű koronavírus-válságból következően megváltozott, új társadalmi-gazdasági feltételrendszert hatékony és okos állami szerepvállalással, valamint a gazdasági szereplők bizalomalapú együttműködésével előnyére fordíthatja a magyar gazdaság. Ennek első mérföldkövét a gazdaság erős fundamentumainak minél teljesebb megőrzése jelenti.

⁵¹ Domokos László arra hívja fel a figyelmet, hogy a járvány után – kicsit vagy nagyon – minden más-képpen lesz. A járvány gazdasági hatásainak kezelése során prioritást kell biztosítani azoknak az intézkedéseknek, amelyek a járvány által felgyorsított átalakulás során versenyképességet biztosítanak a magyar emberek és a magyar vállalkozások számára. Lásd: Domokos László: *Válság- vagy változásmenedzsment?* (58. Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Állami Számvevőszék, 2020b.

Második mérőföldként a növekedésfókuszú, teljesítményorientált és fenntarthatóságra törekvő magyar modell innovatív ösztönzőkön alapuló állami szemléletet tesz szükségessé.

13. ábra: A GVI konjunktúramutató és bizonytalansági mutató alakulása

Forrás: MKIK GVI: *Romló üzleti helyzet, recessziós vállalkozások. Az MKIK GVI 2020. áprilisi vállalati konjunktúrafelvételének eredményei*. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2020d.

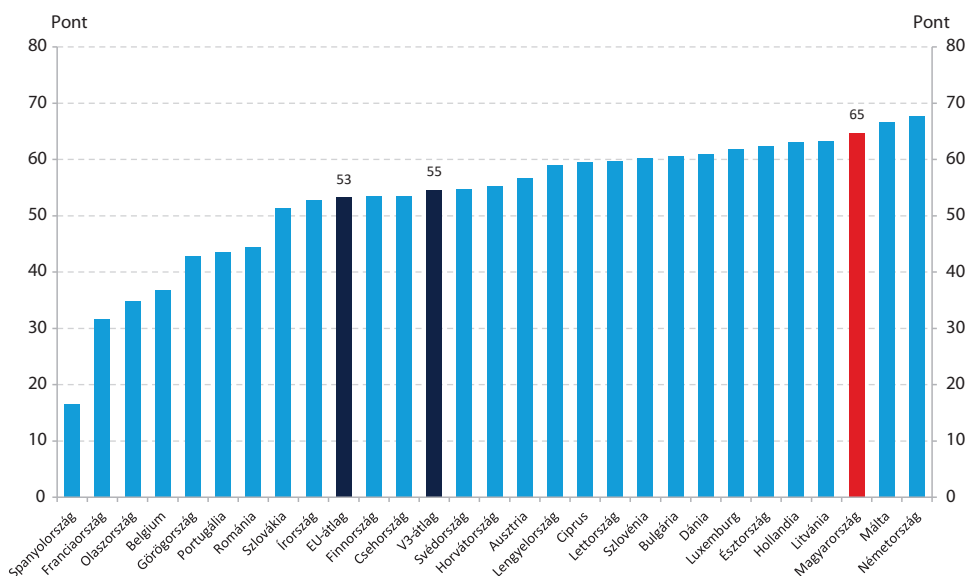
Kiemelendő, innovatív kezdeményezésnek tekintjük a Magyar Nemzeti Bank által kifejlesztett Járványkezelési Versenyképességi Mutatót, amely lehetővé teszi a nemzetközi járványkezelési válságstratégiák eredményességének több dimenzióban történő összehasonlítását és az EU-tagországok járványkezelésének versenyképesség-alapú értékelését.⁵² Az eddigi tapasztalatok alapján⁵³ hazánk megfelelő időben és megfelelő módon reagált a pandémia okozta első kihívásokra, aminek eredményeképpen az első becslések szerint Magyarország járványkezelése 2020. júniusban a leghatékonyabbnak,⁵⁴ míg 2020. októberben a harmadik leghatékonyabbnak⁵⁵ bizonyult az Európai Unióban (14. ábra).

⁵² Asztalos Péter – Baksay Gergely – Szalai Ákos: *Versenyképes járványkezelés – a számok a magyar modell sikerét bizonyítják*. Magyar Nemzeti Bank, 2020.

⁵³ A 2020. június 15-én és 2020. október 8-án rendelkezésre álló adatok alapján.

⁵⁴ Asztalos–Baksay–Szalai (2020) i. m.

⁵⁵ Asztalos Péter Hugó: *Magyarország dobogón az európai járványkezelésben*. Magyar Nemzeti Bank, 2020.

14. ábra: A Járványkezelési Versenyképességi Mutató eredményei (2020. október)

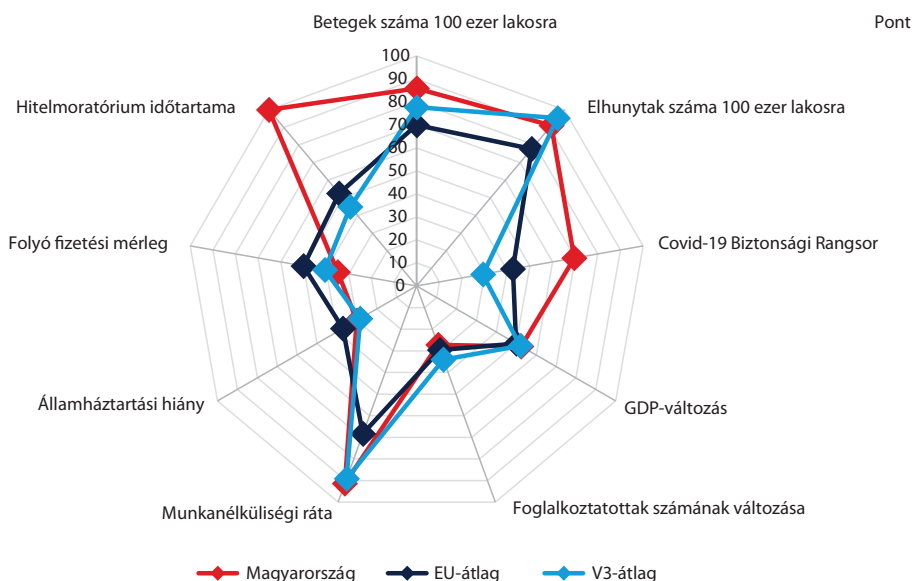
Megjegyzés: A Járványkezelési Versenyképességi Mutató 9 mutatóból készített, standardizált módon összeállított egységes index. A mutatók standardizálásának és aggregálásának módszertana megegyezik az MNB Versenyképességi Index összeállításánál elsőként alkalmazott saját fejlesztésű módszertannal; a 2020. október 8-án elérhető legfrissebb adatok alapján.

Forrás: Asztalos (2020) i. m.

Az eredményes válságkezelés így lehetővé tette, hogy hazánk relatív versenyképességi pozíciója erősödjön az Európai Unión belül a járvány első hullámának lecsengése után, miközben a gazdasági és az egészségügyi áldozatok közötti egyensúlyt is sikerült megtalálnia (15. ábra).

A következőkben azt tekintjük át, hogy az állami intézkedések gyakorlati megvalósulása során milyen piaci és lakossági válaszok támogatták az elért gazdasági-társadalmi eredmények megőrzését. E kérdéskörben kiindulópontként elengedhetetlennek tartjuk a célszerűség-eredményesség Alaptörvény-alapú logikáját követni a piaci szereplők kooperációjának elemzése és egyúttal a gazdasági-társadalmi hatások megítélése során (7. táblázat).

Az intézkedések és cselekvések részletes áttekintése alapján megállapíthatjuk, hogy a koronavírus-válság első hullámában – a kialakult nehéz körülmények és nagy bizonytalanságok ellenére – eredményes volt az állam, a piac és a lakosság együttműködése mind az életvédelem, mind a gazdaság területén.

15. ábra: A járványkezelés versenyképességét mérő legfontosabb mutatók (2020. október)

Megjegyzés: A magasabb érték kedvezőbb helyzetet jelent; a 2020. október 8-án elérhető legfrissebb adatok alapján

Forrás: Asztalos (2020) i. m.

A 7. táblázat tartalmát illetően fontosnak tartjuk hangsúlyozni a koronavírus-válság előtti időszakban megkezdett, a nemzetgazdasági versenyképesség javítására tett kooperatív, együttműködésre építő stratégiai munka szerepét. A fentiek szerint kijelenthetjük, hogy e felelős állami gondolkodás a 2020. évi koronavírus-válság súlyossága ellenére sem veszített jelentőségéből, sőt felértékelte a korábban megkezdett átfogó gazdaságstratégiai kezdeményezéseket. Az egy évtizedes múltra visszatekintő magyar gazdasági modell egyes paramétereinek válságidőszakhoz történő illesztése vált szükségessé, amely átalakítást egyrészt a hazai gazdasági szereplők (vállalatok és lakosság) együttműködő válaszai igazolnak vissza, másrészt a külföldi hitelminősítők Magyarországgal kapcsolatos pozitív visszacsatolást jelentő lépései – erre jó példa a Moody's Investors Service Hitelminősítő 2020. szeptemberi döntése, miszerint stabilról pozitívrá változtatta a magyar szuverén adósságtáblázat kilátását.⁵⁶

⁵⁶ A Moody's hitelminősítő indoklása szerint a magyar gazdaság jó teljesítményt produkált a hasonló osztályzatú országokhoz képest. A koronavírus negatívan hat a magyar gazdaságra is, ám mindez a magyar adósság helyzetét kevésbé befolyásolja. A Moody's utolsó, 2018-as felminősítése óta a magyar kormány további eredményeket ért el az államháztartás konszolidációjában, és a magyar gazdaságot az államadósság csökkenése mellett erős növekedés jellemezte.

7. táblázat: A koronavírus-válság kezelése az állam és a piac közötti összhang megőrzése mellett

Ösztönző állammodell Az állam és a piac közötti összhang az állami és a piaci koordináció egységében	
Állami intézkedések és céljuk	Piaci válaszok (eredmények)
Veszélyhelyzet kihirdetése – egészségvédelmi intézkedések, Operatív Törzs felállítás	Jogkövető és kooperáló piaci szereplők és lakosság
Gazdaságpolitikai ágak szintjén történő szabályozás a megváltozott gazdasági-társadalmi környezettel összhangban	Gazdasági szereplők bizalomalapú együttműködése
Költségvetési források és intézkedések a gazdaságvédelmi akcióterv¹ és a további intézkedések finanszírozására Teljes keretösszeg: 9200 milliárd forint¹¹	
Hitelmoratórium 2020. december 31-ig + 6 hónap hosszabbítás	
Állami intézkedések és céljuk	Piaci válaszok (eredmények)
Munkaerőpiaci intézkedések: – munkahelyvédelmi bértámogatás, – munkahelyteremtő bértámogatás, – K+F-területen dolgozó magas képzettségűek bértámogatása, – vállalkozások munkaerő-támogatása program Fő cél: – a munkaerőpiaci eredmények megőrzése További kiemelt célok: – munkahelyek megőrzése, – munkahelyteremtés, – a kiemelt ágazatok védelme, – a munkáltatók adóterheinek csökkentése, – vállalati tevékenység folytonosságának megőrzése, illetve a szüneteltetés utáni gyors újraindulás Vállalatok és háztartások finanszírozása: – hitelfizetési moratórium További intézkedések: – kamattámogatások és garanciahitel, – állami garanciahitel, – állami tőkealapok Foglalkoztatás- és családvédelmi intézkedések – családpolitika miniszteri szintre emelése, – Otthonfelújítási Program, – babaváró hitelek, – CSOK, – 5 százalékos lakásáfa ismételt bevezetése, – a CSOK-kal érintett lakásokra az 5 százalékos áfa is visszagyínyelhető lesz, – teljes illetékmentesség CSOK-os ingatlanok vásárlása esetén Célok: – a demográfiai és családtámogatási eredmények megőrzése, – fiatalok lakáshoz jutásának támogatása, családtervezés és otthonteremtés kiszámíthatóság mentén történő támogatása, – munkajövedelem-alapú gyermekvállalás ösztönzése, – háztartási hitelezés és beruházási aktivitás támogatása	Vállalati válaszok: – munkahelyteremtő és munkahelymegőrző támogatások igénybevétele, – nagyarányú, megszakítás nélküli továbbfoglalkoztatás, – elbocsátásokat követő gyors visszarendeződés Pozitív hatás: – összesen mintegy 280 ezer munkahely megvédése, – munkahelyvédelmi bértámogatás: 207 ezer fő, – munkahelyteremtő bértámogatás: 49 ezer fő, – K+F-kedvezmény: 22,5 ezer fő, – munkavállalói jövedelmek csökkenésének tompítása, – háztartások fogyasztási kiadásai kismértékben csökkentek Háztartások válasza: – 1,6 millió ügyfél élt a fizetési moratórium lehetőségével legalább egy hitele tekintetében, 2021-ben potenciálisan több mint 800 ezer lakossági ügyfél élhet a moratóriummal, – nagyobb részvételi arány a magasabb kamattal rendelkező, általában rövidebb futamidejű, fedezetlen fogyasztási hitelek tekintetében, – a háztartási hitelállomány 15 százalékkal bővült éves szinten (230 Mrd Ft), – a babaváró hitelek bővülése 2020 második negyedévében (142 Mrd Ft) Vállalatok válasza: – mintegy 60 ezer vállalkozás vesz részt a moratóriumban, 2021-től potenciálisan 16 ezer vállalkozás élhet a moratóriummal, – a kkv-k magasabb arányban élnek vele, – a 2020. évi 1300 milliárd forint után a 2021. első felében mintegy 400 milliárd forintot hagyhat átmenetileg a vállalkozásoknál Pozitív hatás: – az állami programok támogatják a hitelezési aktivitást, – a portfólióminőség hosszabb távú fenntartása a sérülékeny adósok átmeneti megsegítése útján

Állami Számvevőszék – az ellenőrzések és a tanácsadói szerep felértékelődése, – komplex digitális ellenőrzési környezet, – digitálisan elérhető jelentések, – digitálisan elérhető aktuális társadalmi-gazdasági hatásokra reagáló elemzések	Pozitív hatás: – az állami és önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok felelős és takarékos gazdálkodása, – az integritás erősítése és a korrupciós kockázatok csökkentése, – zökkenőmentes és biztonságos működés, – széles körű tudásmegosztás
Nemzeti Adó- és Vámhivatal – adófizetési és -bevallási határidők meghosszabbítása 2020. szeptember 30-ig, – adóelőleg-fizetéssel kapcsolatos könnyítések, – 2021 második felétől a NAV minden cég számára elkészíti az áfabevallás tervezetét, – megbízható adózói minősítés megtartása, – veszélyeztetett ágazatok adózási könnyítése, – több mint másfél millió államigazgatási ügy intézése válik ingyenessé, – adóbírság felének törölhetősége, – járványhelyzet miatti mulasztások méltányolása Cél: – gazdaságfelfrítés eredményeinek megőrzése, – jogkövető adózói attitűd ösztönzése	Vállalati válaszok: – jogkövető adózói magatartás Pozitív hatás: – az áfarés 22 százalékról 8,4 százalékra csökkent 2010 és 2018 között, a javuló adómorál a koronavírus-járványban is tompíthatta az adóbevételek visszaesését, – jogkövető adózói magatartás további erősítése

Jegybanksi intézkedések a finanszírozási feltételek, a pénzügyi stabilitás és a gazdasági növekedés támogatása érdekében

Állami intézkedések és céljuk	Piaci válaszok (eredmények)
Jegybanksi alapkamat-csökkentés További jegybanksi intézkedések: – egyhetes devizawaptender meghirdetése, – fedezeti kör bővítése nagyvállalati hitelekkel, – új fedezeti hiteleszköz 3 hónaptól 5 évig, – tartalékteljesítés szankciójának feloldása, – egyhetes betéti tender meghirdetése, – kamatfolyosó szimmetrikussá tétele, – Állampapír-vásárlási Program, – Jelzáloglevél-vásárlási Program, – Növekedési Hitelprogram Hajrá konstrukció, – Növekedési Kötvényprogram átalakítása, – preferenciális betét kedvezőbbé tétele, – alapkamat-csökkentés 0,9 százalékról 0,6 százalékra Célok: – a hozamgörbe rövid oldalán pénzügyi és gazdasági folyamatok stabilitását biztosító kamatszint, – a gazdasági szereplők olcsó és kiszámítható finanszírozáshoz juttatása	Vállalati válaszok (hitelpiaci forrásbevonás): Növekedési Hitelprogram Hajrá:^{III} – 800 Mrd Ft hitelkihelyezés, – 12 ezer vállalkozás, – 15 ezer hitelügylet Vállalati válaszok (tőkepiaci forrásbevonás): Növekedési Kötvényprogram:^{IV} – 250 becsatlakozó vállalat, – 75 vállalatnál megkezdett hitelminősítési folyamat, – 36 vállalati kötvénykibocsátás Banki válaszok: – együttműködő bankrendszer Pozitív hatás: – 8 százalékos vállalati hiteldinamika a válságidőszakban is, – jegybanksi programok nagyarányú vállalati igénybevétele, – vállalati növekedési képesség támogatása, – bizalom erősítése
Budapesti Értéktőzsde Célok, intézkedések és programok: – tőkepiac-fejlesztés, – tőkepiaci forrásbevonás ösztönzése, – hazai tőzsdei vállalatok válságtűrő képességének erősítése, – sikeres tőzsdei kibocsátások ösztönzése a kkv-k körében, – Xtend kkv-financezírozási platform, – Xbond piac, – vállalati forrásbevonási lehetőségek bővítése	Vállalati válaszok: – vállalatfejlesztés folytatása, – sikeres tőzsdei kkv-kibocsátások, – több mint 200 milliárd forint értékű vállalati kötvénykibocsátás az Xbond piacon, – új kibocsátások az Xtend piacon, Pozitív hatás: – hazai tőzsdei vállalatok erősebb válságtűrő képessége, – hazai tőzsdei vállalatok növekedési képességének támogatása, – szélesebb vállalati forrásbevonási lehetőségek, – zavartalan kereskedés

**Magyar Kereskedelmi és Iparkamara
mint az állami és piaci érdekek metszéspontja**

Az állami és a piaci érdekek összekapcsolása: – a 2020-as koronavírus-járvány időszakának első országos vállalati felmérése (15 ezer vállalat) és további vállalati felmérések, – válságkonstrukciók kidolgozása a Széchenyi Kártya Program keretében, – Teljesítésgazdoló Szakértői Szerv mint a vállalati vitarendezés prevenciós eszköze, – Modern Vállalkozások Programja a digitális felkészültség támogatására, – vállalati szakmai tanácsadás Célok: – a gazdaság érdekeinek, véleményének összegzése és képviselése – figyelembe véve a koronavírus járvány által okozott helyzetet – vállalati visszacsatolás és felmérések a jobb célzottságú és eredményességű gazdaságvédelmi intézkedések érdekében, – vállalatok digitális felkészültségének támogatása, – vállalatok finanszírozásának javítása	Vállalati válaszok: – tartósan aktív vállalati részvétel a kamarai programokban, – tartósan magas válaszadási hajlandóság a felmérések során, – 158 Mrd Ft hitelkihelyezés a Széchenyi Kártya Program hitelkonstrukciói keretében, – szakmai konzultáció Modern Vállalkozások Programja: – 18 452 csatlakozott vállalkozás, – 13 080 digitálisan felkészült vállalkozás
---	---

**Tovább erősödő összhang az állam és a piac között
Gyorsabb kilábalás**

Megjegyzések: ^I A gazdaságvédelmi akcióterv és a további intézkedések teljes keretösszege a kormányzati bejelentések alapján a GDP 20 százalékát teszi ki. [Magyarország Konvergencia Programja 2020–2024.](#)

^{II} Lásd: Állami Számvevőszék: [Elemzés. Járványhelyzet és munkaerőpiac. A járványhelyzettel összefüggő gazdaságvédelmi akcióterv munkaerőpiacra gyakorolt hatásai.](#) 2020. ^{III} 2020. októberi adatok alapján, MNB. ^{IV} 2020. szeptemberi adatok alapján, MNB.

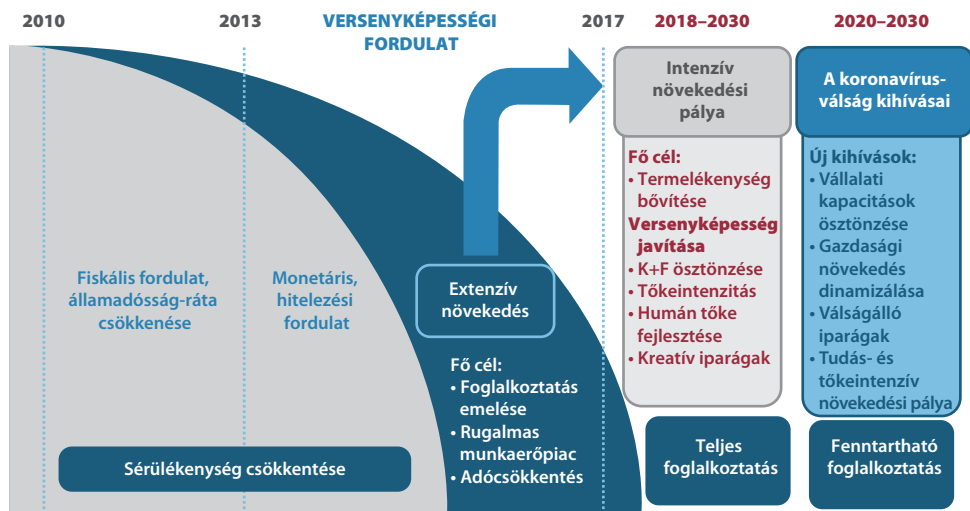
Forrás: a szerzők szerkesztése

Megjegyzendő, hogy a válságkezelés vonatkozásában is kielégíti a magyar gazdaság a Polányi Károly által megfogalmazott szempontok és tevékenységkoordináció-típusok elméleti-módszertani követelményeit. Kutatásaink megerősítik, hogy az állami és piaci koordináció egysége a 2020. évi koronavírus-válság első hulláma és az azt követő időszak válságkezelési eredményeinek fontos pillérét adta.

Az ösztönző állam egy perspektivikus lehetősége – az úripar

Fejezetünk ezen pontjában az ösztönző állam válságkezelése témakörhöz illeszkedően az úriparra mint a célzott állami szerepvállalás releváns új területére térünk ki, tekintettel arra, hogy az úrszektor társadalmi-gazdasági jelentőségét Ferencz Orsolya könyvünk VII. fejezetében részletesen kifejti.

Válságidőszakban az állam felelőssége arra is kiterjed, hogy a válságból való kilábalásra történő koncentráció mellett figyelmét ne kerülje el azoknak a fejlesztési irányoknak az elindítása, amelyek közép- és hosszú távon támogatják a hazai gazdaság újból fenntartható és hosszú távú versenyképességet megalapozó növekedési pályára állítását. Visszatekintve a 2010-es évtized válságkezelési, konszolidációs, majd növekedési kihívásaira, különböző időszakok és kihívások azonosíthatók (16. ábra).

16. ábra: A 2010–2020 közötti növekedési időszakok főbb célkitűzései és kihívásai

Forrás: MNB alapján, lásd: Magyar Nemzeti Bank: *Növekedési jelentés*. 2018, 57. és Parragh Bianka: *A hazai vállalatok makrogazdasági környezete – helyzetkép és kilátások*. (GTTSZ konferencia, Budapest, MTA, 2018. május 31.) 2018, a 2020. évi koronavírus-válsággal kiegészítve, a szerzők szerkesztése

A sikeres költségvetési és gazdasági stabilizációt követő extenzív növekedés lehetőségeinek szűkülésével olyan tudás-, tőke- és termelékenységalapú (TTT) növekedési pályára állás válik szükségessé, amelynek fontos pillérét képezi az a versenyképességi fordulat, amely a tudás- és technológiaintenzív fejlődési szakasz új szintjét jelenti.

A Magyar Nemzeti Bank kiemelt figyelemmel kíséri a hazai gazdaság növekedési és versenyképességének alakulását, különös tekintettel az Európai Unió fejlett gazdaságaihoz történő felzárkózás szempontjából, és átfogó versenyképességi kutatásai több publikált jelentésben napvilágot láttak.⁵⁷ A versenyképességi helyzetünket felmérő jegybanki jelentés szerint Magyarország innovációs teljesítménye az EU-átlagtól elmarad, ám a régiós átlagnak megfelelő szintű. A GDP-arányos K+F-kiadás Magyarországon 2008 és 2018 között kevesebb mint 1 százalékról 1,5 százalék fölé nőtt, 0,2 százalékponttal meghaladva a többi visegrádi ország átlagos teljesítményét, ami biztatónak mondható.⁵⁸ A kutatások alapján megállapítható, hogy a tudás- és technológiaintenzív iparágakba történő befektetés növelheti az innovációs kapacitást, ami a visegrádi országokhoz és az EU átlagához való közeledést is támogatja. Emellett az évente bejegyzett szabadalmak

⁵⁷ Többek között a 2017. és 2020. évi *Versenyképességi jelentésben*; a 2019. évi *MNB Versenyképességi Program 330 pontban* című kiadványban; illetve az immár két alkalommal megjelent *Versenyképességi Tükör* című jegybanki kiadványban, amely a versenyképességi reformokban való előrehaladást méri.

⁵⁸ Mindazonáltal a hazai EU 2020-as célkitűzés 1,8 százalék, az uniós átlag pedig 2,1 százalék. Lásd részletesen: Magyar Nemzeti Bank: *Versenyképességi Jelentés 2020*.

számának alakulása is fontos visszajelzést ad, amely arra világít rá, hogy a magasabb K+F-ráfordítás hasznosulása alacsony, nem elég hatékony – itt is előrelépést jelenthet a tudásintenzív iparágak felé való célzott nyitás, amely a digitalizáció és a digitális technológiák fejlesztését is hatékonyan ösztönző lépés lehet.⁵⁹

Megítélésünk szerint a tudás-, tőke- és termelékenységalapú (TTT) fenntartható növekedési pályára kerülést célzó állami szemléletnek leginkább az innovációvezérelt növekedési modell adhat keretet, amelyhez elengedhetetlen az az ösztönző állami szerepvállalás, amely a K+F-kiadások és a K+F-létszám növelésére törekszik. Itt megjegyezzük, hogy a jegybank⁶⁰ is felhívja a figyelmet a K+F-kiadások és a K+F-létszám növelésének jelentőségére.

Kutatásaink megerősítést adnak abban, hogy e tekintetben az űrszektor kiemelt jelentőséggel bír, mivel az eddigi teljesítmény és a jövőben célul kitűzött ambiciózus tervek kulcsát is a magas képzettségű, kutatás-fejlesztés területén jártas szakemberek széles bázisa jelenti. Utalva arra is, hogy Magyarországon előtérbe került a korábban kevés figyelemre méltatott iparág védelme: a koronavírus-járvány első hullámában a pandémiás helyzet gazdasági hatásainak csökkentését szolgáló gazdaságvédelmi akciótervben a jövő (húzó) iparágai között azonosították az űrszektor.⁶¹

A fentiek alapján célszerűnek tartjuk bemutatni, hogy mely iparági jellemzők teszik napjainkban és a koronavírus-válság idején különösen indokolttá a rendszerváltás óta elhanyagolt, de az utóbbi években egyre nagyobb kormányzati figyelmet kapó űripar nemzetgazdasági relevanciáját (8. táblázat).

Az egyes szakmai területeken ígéretes kezdeményezések és hazánk egyre aktívabb nemzetközi szerepvállalása a tudásalapú társadalom és a fenntartható fejlődés céljainak minél teljesebb hazai megvalósulását is támogatja, ami az Alaptörvény összefüggéseivel foglalható keretbe. E kötelezettségekkel összhangban az űrszektor egyre jelentősebb katalizátorszerepet tölt be a fenntartható fejlődés három fő pólusa és céljai – kiemelten az ipar, a mezőgazdaság, a közlekedés, a tengeri közlekedés, az agrárium és a mezőgazdaság, a vidékfejlesztés, a digitalizáció, a biztonság és a védelem – között.

⁵⁹ Az e-megoldások: e-kereskedelem, e-közigazgatás, e-vállalatfejlesztési megoldások stb. mind űrtechnológián alapuló megoldások.

⁶⁰ Magyar Nemzeti Bank: *Versenyképességi jelentés, 2020.*

⁶¹ Lásd: a Magyar Kormány Gazdaságvédelmi Akcióterve 2020. április 7.

8. táblázat: Az űrpar mint perspektivikus iparág ösztönző állami támogatásának relevanciája

Az űrpar mint perspektivikus iparág				
Technológiai fejlődés vívmányainak társadalmi beágyazottsága	Fenntarthatósági szempontok és a közjó harmóniája	Tovagyűrűző ipari hatások, széles körű vállalati bekapcsolódás és társadalmi felhasználhatóság	Válságállóság és tartós gazdasági fejlődés	Állami és a piaci koordináció szükségessége
Mindennapi életünk részévé vált technológiai eszközök: – okostelefon, számítógép, – GPS-helymeghatározás, – navigáció, – műholdalapú telekommunikáció, – időjárás-előrejelzés, – precíziós mezőgazdaság, – klímavédelem, – környezetvédelem	– ENSZ 2030 fenntarthatósági célok,^I – EU gazdaságkatalizáló űrpari célkitűzései,^{II} – ESA-tagság nyújtotta bekapcsolódási lehetőségek teljesebb kihasználása,^{III} – Alaptörvény és társadalmi igény a közjó teljesülése érdekében	Pozitív társadalmi és gazdasági hatások és széles körű iparági előnyök: – egészségügy, – mezőgazdaság, – high-tech iparágak, – járműipar, – oktatás, – zöld iparágak, – K+F+I, – nemzetközi partnerségek, – nemzetközi vállalati együttműködések, – globális értékláncba való bekapcsolódás, – fejlődő bilaterális és multilaterális diplomáciai kapcsolatok	– 2008–2009. évi NPV-válságállóság,^{IV} – 2020. évi koronavírus-válságállóság,^V – gazdasági ciklusokon átívelő fejlődés	– állami szerepvállalás jelentősége, – állam és a piac között erősödő összhang,^{VI} – állam és a magánszektor közötti partnerségben megvalósuló célzott gazdaságfejlesztés és gazdaságösztönzés,^{VII} – nemzetközi együttműködések^{VIII}

Megjegyzések: ^I Az ENSZ 2030 Fenntartható Fejlődési Keretrendszer céljainak teljesítéséhez az eddigi eredmények több ponton is hozzájárulhatnak. ^{II} Európai Unió Tanácsa: Európa globális szereplőként betöltött szerepének erősítése, a nemzetközi együttműködés és az űr diplomácia előmozdítása, valamint hozzájárulás a világűr globális irányításának kiépítéséhez – Irányadó vita, 8999/19. számú dokumentum, Brüsszel, 2019. május 10.; és a Következtetések az űragazat katalizáló szerepéről – A következtetések elfogadása, 9248/19. számú dokumentum, Brüsszel, 2019. május 17. ^{III} Magyarország 2015 óta tagja az Európai Űrügynökségnek (ESA). 2019. november 28-án Magyarország további programokra iratkozott fel az ESA-ban. Ezekkel a bővítésekkel több mint kétszeresére emelkedett Magyarország ESA-költségvetése. ^{IV} Az űrpar válságálló iparágként tekinthető. 2005 és 2017 között a szektor évente 6,7 százalékkal nőtt, ami majdnem a kétszerese a 3,5 százalékos növekedés jellemezte a European Investment Bank adatai alapján. ^V Az űrszektor teljesítménye 2019-ben közel 300 milliárd euró – megközelítően 400 milliárd dollár – volt, és a 2020-as folyamatok – a Covid-19-járvány körülményei között – is fejlődést jeleznek. Az űrpar válságálló képességéről lásd: PWC: *Resilience of the space sector to the Covid-19 crisis*. 2020. ^{VI} Az Emberi Erőforrások Minisztériumával és az Innovációs és Technológiai Minisztériummal közösen megkezdődött az űrkutatás és űrtevékenység képzési rendszerének átalakítása, az általános és középsikolai képzésbe történő beépítése, az érintett felsőoktatási intézmények képzési rendszerei közötti szinergiák összehangolása. ^{VII} Az első magyar távközlési műholdat pályára állítani szándékozó Carpathia Sat vállalat megalapítására irányuló, az állam és a magánszektor együttműködésén alapuló gazdaságtörténeti jelentőségű kezdeményezés a hazai vállalatok számára számos bekapcsolódási lehetőséget biztosíthat, ami egyben a globális értékláncba való integrálódást is jelentheti. ^{VIII} A nemzetközi együttműködések terén Magyarország a Külgazdasági és Külügyminisztérium által a 2019–2020 közötti időszakban Braziliával, Törökországgal, Szingapúrral, Izraellel, Franciaországgal, Portugáliával és az amerikai Virgin Galactic Holding vállalattal kötött nemzetközi együttműködési megállapodást, amelyek mellett a többoldalú kapcsolatok terén is jelentős előrelépés történt. 2018–2020 között hazánk újjászervezte az ESA, EU és ENSZ szakértői munkacsoportjaiban a magyar képviseletet. A nemzeti képviselet az űrkutatás területén így a legjelentősebb multilaterális intézményekben is biztosított.

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az állammenedzsment egyik oldalról az okos és minőségi közpénzköltés elvárásainak teljesítésével, így az Alaptörvényből kiinduló közpénzköltés hármas arany szabályának betartásával (szabályszerűség-célszerűség-eredményesség), másik oldalról a mindennapi életünket egyre inkább meghatározó technológiai fejlődés lehetőségeinek fenn tarthatóságorientált és válságállóságot középpontba helyező megközelítésével fókuszálhat az űrszektorra. Olyan új irányok állami ösztönzése kaphat nagyobb hangsúlyt, amelyek tovaggyűrűző pozitív hatásai széles spektrumon azonosíthatók, illetve az állam és a magánszektor együttműködésén alapuló üzleti modellek jöhetnek létre. E gazdaságpolitikai megközelítéshez jól illeszkedik az űripar mint perspektivikus válságálló iparág kibontakozásának ösztönző állami támogatása.⁶² Itt megjegyezzük, hogy ma a hazai űrszektor szerény, de létező és működő űrszektor jelent, amely az állami ráfordítások mértékéhez viszonyítva is figyelemre méltónak tekinthető, és ahol az állami szerepvállalásra rávilágító széles körű növekedési tartalékok azonosíthatók rövid, közép- és hosszú távon egyaránt.

Mindemellett az űripar válságálló iparágként tekinthető. 2005 és 2017 között a szektor évente 6,7 százalékkal nőtt, ami majdnem a kétszerese a 3,5 százalékos világtátlagnak, miközben a 2007–2010 közötti pénzügyi válság időszakában is évről évre magasabb mint 3,5 százalékos növekedés jellemezte az űrszektor.⁶³ Itt felhívjuk a figyelmet a hazai űrszektor jellemzőire és elért eredményeire, amely az állami ráfordítások mértékéhez viszonyítva is figyelemre méltónak tekinthető, és ahol az állami szerepvállalásra rávilágító széles körű növekedési tartalékok azonosíthatók rövid-, közép- és hosszú távon egyaránt. A szektor válságállósága többek között a hosszú projektciklusoknak köszönhetően kevésbé kitett a rövid távú változásoknak, valamint a politikai és gazdasági ciklusoknak. Az is megállapítható, hogy az űrszektor a kritikus infrastruktúra részévé vált, amelyre gazdasági visszaesés idején sem csökken az igény.

A fentiekkel összhangban kiemelendő, hogy az Európai Unió műholdas rendszerei központi szerepet játszanak a koronavírus-járványra adott válaszlépésekben. A járvány elleni küzdelem meghatározó intézkedéseit közvetve és közvetlenül, szinte minden esetben műholdas adatok támogatják. A vírusvektorok terjedése pedig összefüggést mutat környezeti változásokkal, amelyek megfigyelése és monitorozása csak műholdadatokra támaszkodhat.

Az űrszektor fejlesztésének céljai és a célok elérése érdekében szükséges cselekvési irányok (funkciók) alapján reális esély van arra, hogy a 2018 óta hazánkban megvalósult szerkezeti és az űrszektor fejlesztését célzó stratégiai szemléletváltás és a 2018-tól elért eredmények alapján Magyarország e téren is elinduljon az európai felzárkózás felé.

⁶² Míg Magyarország 2018-ban összesen 10,2 millió eurót fordított űrszektorára, addig ugyanebben az időszakban Lengyelország összesen 76,3 millió eurót, Csehország 50 millió eurót és Románia 52,5 millió eurót, Ausztria pedig 64,4 eurót költött űrszektorára.

⁶³ Az European Investment Bank adatai alapján.

Összegzés helyett

A magyar gazdaságvédelmi akcióterv értéke 9200 milliárd forintot tesz ki. Eredményes teljesülése nagyban függ attól, hogy a gazdasági szereplőkkel többéves múltra visszatekintő bizalomalapú együttműködés megőrizhető-e, illetve a kormány gazdaságösztönző intézkedései mennyiben eredményezik a gazdaság sikeres és fenntartható kilábalását.

A koronavírus-járvány és az abból következően kialakult válság állam általi „menedzselésének” fontos kritériuma lenne, hogy a „W” alakú válságot elkerüljük, de az ezzel kapcsolatos bizonytalanság rendkívül nagy, és számos kockázati tényezőt azonosíthatunk. A koronavírus-járvány második hulláma miatt sem a válság mélységét, sem az időbeli lefutását nem tudjuk megítélni. A járványügyi helyzet javulásával és a korlátozó intézkedések enyhítésével, valamint a munkahelyvédelmi és munkahelyteremtő intézkedésekkel a gazdaság fokozatos újraindulása tapasztalható, azonban éppen a koronavírus-járvány második hulláma okozza jelenleg a legnagyobb bizonytalanságot. Amennyiben a második hullám erősödése jelentős mértékű és elhúzódó lesz, a visszaesés már nem tekinthető átmenetinek. Mivel a gazdaság regenerációja az egészségügyi regenerációval nem zajlik párhuzamosan, időben hosszabban elnyúlik, így a kilábalás is eltérő időigénnyel valósulhat meg. Ha ezt továbbvezetjük a veszélyeztetett ágazatokra (például turizmus, vendéglátás), ott nemcsak elhúzódóbb lehet a kilábalás, de regionálisan is erősen eltérő mintázatok rajzolódhatnak ki. Így ágazati és területi kitekintésben még árnyaltabb lehet a kilábalás szerkezete. Emberi-motivációs oldalról, az ember mint érték megóvása szempontjából azon ágazatokban, ahol mély és tartós a visszaesés, a felnőttképzés keretében történő átképzés szerepe felértékelődik.

Kiemeljük, hogy a korábbi fejezetben kifejtett, az űrszektor műholdadatai és a polgári telekommunikációs szolgáltatásai iránti igény változatlanul növekszik, sőt az űrinfrastruktúra kritikus szerepe miatt az ilyen kapacitásokkal rendelkező országokban megfontolásra került az állami segítségnyújtás a vírusjárvány gazdasági hatásainak enyhítése érdekében.

Az állam továbbra sem hagyhatja figyelmen kívül az állam és a piac közötti összhang megőrzését és további erősítését, amelynek három legfőbb eszköze a gazdasági szereplők bizalomalapú együttműködése (társadalmi bizalom), a célzott és hatékony gazdaságösztönzés, valamint a hatékony intézményrendszer, amely szemléletmód gazdasági-társadalmi eredményességét növelheti a jövő iparágai – például úripar – és technológiai felé történő állami nyitottság és perspektivikus gondolkodás is.

A gazdasági bizonytalansági mutató növekedésének megállítása és ellaposítása, valamint az ország gazdasági teljesítőképességének a helyreállítása, mint általános cél, továbbra is megmarad.

Mindannyiunk felelőssége nagy, hiszen a jövőnk a tét.

Felhasznált irodalom

- Ádám János – Berta Dávid – Lovas Zsolt – P. Kiss Gábor: A fiskális politika hatása a gazdasági teljesítményre. In Palotai Dániel – Virág Barnabás (szerk.): *Versenyképesség és növekedés*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2016. 573–617.
- Állami Számvevőszék: *Elemzés. Járványhelyzet és munkaerőpiac. A járványhelyzettel összefüggő gazdaságvédelmi akcióterv munkaerőpiacra gyakorolt hatásai*. 2020. <https://bit.ly/3cktjdC>
- Asztalos Péter Hugó: *Magyarország a dobogón az európai járványkezelésben*. Magyar Nemzeti Bank, 2020. <https://bit.ly/3qXndUq>
- Asztalos Péter – Baksay Gergely – Szalai Ákos: *Versenyképes járványkezelés – a számok a magyar modell sikerét bizonyítják*. Magyar Nemzeti Bank, 2020. <https://bit.ly/2MfV7F4>
- Báger Gusztáv: Az integritás mint az irányítás új szemlélete és eszköze. In Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. 187–216.
- Báger Gusztáv – Cseh Tímea: Beruházási csúcsteljesítmény a magyar gazdaságban. *Pénzügyi Szemle*, 65. (2020), 1. 83–109. https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_1_7
- Baldwin, Richard: Keeping the lights on: Economic medicine for a medical shock. *VoxEU.org*, 2020. március 13. <http://bit.ly/3ab03mT>
- Binder, Carola: Coronavirus fears and macroeconomic expectations. *Review of Economics and Statistics*, 102. (2020), 4. 721–730. https://doi.org/10.1162/rest_a_00931
- Brodeur, Abel – David M. Gray – Anik Islam – Suraiya Jabeen Bhuiyan: *A Literature Review of the Economics of COVID-19*. (IZA Discussion Papers 13411.) Bonn, Institute of Labor Economics, 2020. <https://bit.ly/3ag5UHk>
- Carlsson-Szlezak, Philipp – Martin Reeves – Paul Swartz: Understanding the economic shock of coronavirus. *Harvard Business Review*, 2020. március 27. <http://bit.ly/3t6c4mc>
- Carlsson-Szlezak, Philip – Martin Reeves – Paul Swartz: What coronavirus could mean for the global economy. *Harvard Business Review*, 2020. március 3. <http://bit.ly/39qFLX9>
- COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU)*. 2020. <http://bit.ly/3rcF0rl>
- Domokos László: *Tájékoztató az Állami Számvevőszék 2019. évi szakmai tevékenységéről és beszámoló az intézmény működéséről az Országgyűlés részére*. Állami Számvevőszék, 2020a. <https://bit.ly/3ci7Qlt>
- Domokos László: *Válság- vagy változásmenedzsment?* (58. Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Állami Számvevőszék, 2020b. <https://bit.ly/3pvHtMz>
- Galea-Pace, Sean: SAP: Focusing on supply chain resiliency. *Manufacturing*, 2020. október 7. <http://bit.ly/3t6cAAE>
- Hardi Zsuzsanna – Szapáry György: *Koronavírus járvány és a szekuláris stagnálás*. Magyar Nemzeti Bank, 2020. <https://bit.ly/3iUftJ>
- Európai Unió Tanácsa: Európa globális szereplőként betöltött szerepének erősítése, a nemzetközi együttműködés és az úrdiplomácia előmozdítása, valamint hozzájárulás a világűr globális irányításának kiépítéséhez – Irányadó vita, 8999/19. számú dokumentum, Brüsszel, 2019. május 10.
- Európai Unió Tanácsa: Következtetések az űrágazat katalizáló szerepéről – A következtetések elfogadása, 9248/19. számú dokumentum, Brüsszel, 2019. május 17.

- Kolozsi Pál Péter – Horváth Gábor: Mennyit ér a likviditás? A magyar bankrendszer likviditáskeresleti függvényének becslése. *Közgazdasági Szemle*, 67. (2020), 2. 113–139. <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2020.2.113>
- Kovács Árpád: *Válság... no de mekkora és meddig? A magyar gazdaság és államháztartás kilátásai 2020-ban és utána.* (Soproni Pénzügyi Napok, 2020. október 1–2.) Sopron, Soproni Egyetem, 2020.
- KSH: *Magyarország 2019.* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2020. <https://bit.ly/2M4kAS9>
- Lajó Adrienn (szerk.): *Járványhelyzet és munkaerőpiac. A járványhelyzettel összefüggő gazdaságvédelmi akcióterv munkaerőpiacra gyakorolt hatásai.* Állami Számvevőszék, 2020. <https://bit.ly/3cktdC>
- Matolcsy György: *Magyar Modell 2.0.* (57. Közgazdász-vándorgyűlés, Nyíregyháza, 2019. szeptember 6.) Magyar Nemzeti Bank, 2019. <https://bit.ly/3iSKPXD>
- Matolcsy György: Fejlesztő állam és bővülő piac. *Növekedés.hu*, 2020a. <http://bit.ly/39qjoRK>
- Matolcsy György: *Milyen évtizedben hajózunk? 2020–2030.* (Közgazdász Vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Magyar Nemzeti Bank, 2020b. <https://bit.ly/2YqlesW>
- Magyar Nemzeti Bank: *Növekedési jelentés.* 2018. <https://bit.ly/3qZ29Nh>
- Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés, 2020. március.* 2020. <https://bit.ly/3iSLbxx>
- Magyar Nemzeti Bank: *Inflációs jelentés, 2020. szeptember.* 2020. <https://bit.ly/3t5ZuDd>
- Magyar Nemzeti Bank: *Féléves jelentés.* Magyar Nemzeti Bank, 2020. <https://bit.ly/3ckaZkM>
- Magyar Nemzeti Bank: *Versenyképességi jelentés, 2020.* <https://bit.ly/3r5TYPv>
- MKIK GVI: *A hazai vállalkozások koronavírus gazdasági hatásaival kapcsolatos percepciói.* Gyorselemzés, 2020. 03. 24. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2020a. <https://bit.ly/3teXQQ2>
- MKIK GVI: *A koronavírus-járvány gazdasági hatásai a magyarországi vállalkozások körében – kapacitáskihasználtság, likviditás, létszámváltozások, bérváltozások és értékesítési árak.* (MKIK GVI Kutatási Füzetek, 2020/4.) Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2020b. <https://bit.ly/3opjCgk>
- MKIK GVI: *A GVI 2020. júliusi negyedéves konjunktúrafelvételének eredményei.* Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2020c. <https://bit.ly/39oCk3c>
- MKIK GVI: *Romló üzleti helyzet, recessziós vállalkozások. Az MKIK GVI 2020. áprilisi vállalati konjunktúrafelvételének eredményei.* Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2020d. <https://bit.ly/3pvPgtG>
- Nagy Tamás – Virág Barnabás: *Minden eddigi számításnál kedvezőbb lehet a moratórium meghosszabbításának hatása.* Magyar Nemzeti Bank, 2020. <https://bit.ly/3pvVkCK>
- Parragh Bianka: Monetáris hitviták. A megváltozott jegybanki szerepfelfogás eredményei. *Pénzügyi Szemle*, 62. (2017), 2. 234–250. <https://bit.ly/3crtm78>
- Parragh Bianka: *A hazai vállalatok makrogazdasági környezete – helyzetkép és kilátások.* (GTTSZ-konferencia, Budapest, MTA, 2018. május 31.) 2018.
- Parragh Bianka: Az állam és a piac közötti összhang rendszertana és gazdasági hatásai Magyarországon. In Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2019. 21–103.
- Parragh Bianka – Végh Richárd: Megújuló állam – megújuló tőkepiac. *Polgári Szemle*, 14. (2018), 4–6. 48–78. <https://doi.org/10.24307/psz.2018.1205>
- PWC: *Resilience of the space sector to the Covid-19 crisis.* 2020. <https://pwc.to/3iVQz2T>

- Tóth Gergely: Bérvezérelt növekedés és fenntartható közpénzügyek. *Új Magyar Közigazgatás*, 10. (2017), különszám. 63–68. <https://bit.ly/2Mggypz>
- Varga Mihály: *Lehetőségek a válságban: járvány előtt és után*. (Közgazdász-vándorgyűlés, Budapest, 2020. szeptember 24–25.) Pénzügyminisztérium, 2020. <https://bit.ly/2MyZJG8>
- Watch: How Volkswagen is charging an electric revolution in its supply chain. *Automotive Logistics*, 2020. szeptember 28. <http://bit.ly/3r0CbJj>

1. melléklet

A veszélyhelyzet idején meghozott főbb kormányzati intézkedések kronológiai sorrendje

Dátum	Intézkedés
2020. március 11.	Veszélyhelyzet kihirdetése az ország egész területére. Határellenőrzés visszaállítása. Intézménylátogatási tilalom elrendelése az egyetemen.
2020. március 13.	2020. március 16-ától bezárnak az oktatási intézmények, tantermen kívüli digitális munkarend lépett életbe. A 10+1 akciócsoport felállítás.
2020. március 16.	Magyarország határainak lezárása a személyi forgalom előtt (csak magyar állampolgárok léphetnek be az ország területére). A rendezvények betiltása. Szórakozóhelyek, színházak, mozik bezárása. Kereskedelmi egységek nyitvatartásának a korlátozása: csak 15:00 óráig lehetnek nyitva, kivéve az élelmiszerboltok, gyógyszertárak és drogériák.
2020. március 27.	Kijárási korlátozások bevezetése. Az élelmiszerboltokat, patikákat, piacokat és drogériaboltokat a 65 év felettiek csak 9:00 és 12:00 óra között látogathatják. Vendéglátóhelyekről a kiszállítás és az elvitel engedélyezett.
2020. április 16.	Csak írásbeli érettségi vizsgák szervezhetők május 4-től.
2020. április 24.	A koronavírus-járvány elleni védekezés első szakasza az április 27-i hétvégén lezárul.
2020. április 29.	Május 4-től vidéken eltörlésre kerülnek a kijárást korlátozó intézkedések. A magán-egészségügyi intézmények újranyithatnak.
2020. május 6.	Az óvodai, bölcsődei ügyelet megszervezésre kerül.
2020. május 14.	Vidéken a szállodák, panziók újra fogadhatnak vendégeket. Szervezhetők nyári napközis táborok.
2020. május 18.	Budapesten is feloldják a kijárási korlátozást.
2020. május 20.	Június 16-tól a nyári napközis és ott alvós táborok egyaránt megtarthatók. Az óvodák és a bölcsődék május 25-étől, a fővárosban június 2-ától visszatérnek a normális működési rendhez.
2020. május 27.	A digitális oktatás a tanév végéig, június 15-ig érvényben marad. Május 27-től Budapesten is megengedett a tartózkodás a vendéglátóhelyek belső zárt tereiben is, továbbá kinyithatnak és szabadon látogathatók lesznek a szabadtéri játszótérek.
2020. június 1.	Újra igénybe vehetők a népegészségügyi vizsgálatok. 200 fő alatti rendezvények, lakodalmak vidéken június 1-től, Budapesten június 15-től megtarthatók.
2020. június 2.	2020. június 2-től nyitnak a budapesti óvodák, bölcsődék, és a megszokott rend szerint működnek.
2020. június 3–5.	Határok fokozatos nyitásának kezdete. Újra látogathatók a szociális intézmények, időszotthonok. A kulturális intézmények, múzeumok, színházak, mozik, uszodák június 15-től kinyithatnak.